

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**NÁSILNÉ TRESTNÉ ČINY V ČESKÉM KRUMLOVĚ V POLOVINĚ 16. A
V 17. STOLETÍ**

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Král, Ph.D.

Autor práce: Tereza Lancíková

Studijní obor: Historie - Archivnictví

Ročník: 4

2017

Prohlašuji, že jsem tuto práci Násilné trestné činy v Českém Krumlově v polovině 16. a v 17. století vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Dále prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českém Krumlově dne 26. 7. 2017

.....

Tereza Lancíková

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat PhDr. Pavlu Královi, PhD. za rady, trpělivost a především shovívavost. Dále také mé rodině, především mamince a příteli za lásku a podporu.

Anotace

Předkládaná bakalářská práce má za úkol rozbor případů vražd ve městě Český Krumlov ve druhé polovině 16. a v 17. století. Těžiště práce spočívá ve studiu vražd, kde dostávají prostor i někteří konkrétní aktéři, na jejichž příkladu je přiblížen rozdíl mezi normativním a faktickým postihem zločinu, jejich myšlenkový svět a obranné strategie. Dále se snažím přiblížit fungování soudního aparátu ve městě.

Abstract

The presented B.A. thesis aims to analyze murder cases documented in the town of Cesky Krumlov during the second half of the 16th and in the 17th centuries. The focus of the work lies on the study of murders, while several identified perpetrators are also examined. Following these individual cases, the difference between normative and actual punishment of crime, the mindset of the participants and their defense strategies are analyzed. Furthermore, the functioning of the town's legal apparatus is examined.

Obsah

1. Úvod	7
2. Vývoj práva a soudnictví	13
2. 1. Právo	13
2. 2. Soudnictví	16
2. 3. Městské soudnictví	16
3. Delikty a jejich postih	23
3. 1. Delikty proti osobním právům	23
3. 1. 1. Náрек a zhanění cti	23
3. 1. 2. Cizoložství	23
3. 1. 3. Smilstvo	24
3. 2. Delikty proti zdraví a životu	25
3. 2. 1. Vražda	25
3. 2. 2. Infanticidium	27
3. 3. Delikty proti vlastnictví	28
3. 3. 1. Krádeže	28
3. 3. 2. Žhářství	30
3. 4. Delikty proti bezpečnosti a veřejnému pořádku	31
3. 5. Delikty proti oficiální ideologii	31
3. 5. 1. Čarodějnictví	31
4. Analýza trestných činů	34
5. Závěr	39
6. Seznam použitých pramenů a literatury	40
7. Přílohy	43

1. Úvod

V bakalářské práci *Násilné trestné činy a jejich pachatelé v Českém Krumlově ve druhé polovině 16. a v 17. století* se budeme soustředit na přestupky proti platnému zákoníku v Českém Krumlově a v jeho okolí. Pozornost bude věnována výhradně vraždám, které se staly ve vesnicích, které patřily Českému Krumlovu. Druhá polovina 16. století, která je dolní časovou hranicí práce, znamenala přechod k jednotnému zákoníku, platnému pro celé České království, ale také vlastnické změny panství. Zaměřím se na fungování soudního aparátu v Českém Krumlově, komunikaci mezi českokrumlovským hrdebním soudem a Apelačním soudem v Praze, rozdílům mezi normou a praxí v městském hrdebním procesu. Jádrem práce bude spočívat v rozboru samotných vražd, věnovat se budu obviněným, jejich myšlenkovému světu, procesu a trestu, který jim byl za vykonaný skutek vyměřen.

Až do počátku osmdesátých let byla pozornost věnována velkým českým dějinám. Změna v přístupu přišla díky Josefu Válkovi,¹ který se pod vlivem školy *Annales* pokusil přiblížit proměny jednotlivých sociálních skupin české novověké společnosti. V díle *Dějiny hmotné kultury*² Josef Petrů sleduje proměny společnosti v závislosti na kultuře každodenního života. Městskému prostředí a měšťanům se od 90. let začal věnovat Václav Bůžek a kolektiv historiků na Jihočeské univerzitě. Pod jeho vedením vznikl sborník věnující se právě této problematice.³ Syntéza *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*⁴ vznikla na stejném pracovišti a reflektuje život města a měšťanů v novověku, způsob chování a strategie ve vypjatých životních situacích. V publikaci *Člověk českého raného novověku*⁵ se kolektiv autorů věnuje smýšlení lidí a jejich vnímání života a prostředí, ve kterém se pohybují. V kapitolách *Venkovan* a *Člověk na okraji společnosti* lze nahlédnout do vnímání vlastního života člověka a také do myšlenkového světa provinilce.

¹ Josef Válka, *Česká společnost v 15. - 18. století (Úvod do problematiky sociálních dějin pozdního feudalismu): I. Předbělohorská doba*. Praha 1972.; Týž, *Česká společnost v 15. - 18. století (Úvod do problematiky sociálních dějin pozdního feudalismu): II. Bělohorská doba*. Praha 1983.

² Josef Petrů, *Dějiny hmotné kultury II. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995.

³ Václav Bůžek (ed.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, České Budějovice 1991 (=Opera historica 1).

⁴ Václav Bůžek a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, České Budějovice 2010, s. 121 – 139, 140 – 154.

⁵ Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.

Studium zločinnosti na vesnicích a v městech, následně také studium městského soudnictví, sahá do první poloviny 19. století. V této době byla stále hlavní pozornost historiků upřena k zemskému, tedy šlechtickému právu,⁶ tudíž se jednalo o nový pohled na problematiku trestných činů. Jedním z prvních historiků, kteří se věnovali tématu městských hrdelních soudů, byl Jan Erazim Wocel. Ten roku 1847 komentoval v Časopise Českého musea jednu z prvních edic smolných knih. Zastával názor, že i přes drastičnost záznamů může historik dojít k přesnému poznání dřívějšího života („toliko podrobnosti, líčící veškeré stránky života staročeského, tudíž i rmutné, nám pravdivý obraz dávných časů vlasti naší poskytnouti mohou“).⁷ Josef Svátek byl také ovlivněn novým směrem bádání. Soustředil se na popis a fungování exekucí a životu jejich vykonavatelů.⁸ Problematiku katů zúročil i v beletristickém díle o dějinách katovské rodiny Mydlářů.⁹ V této době se hrdelnímu soudnictví začal věnovat Zikmund Winter,¹⁰ který i se svými současníky nashromáždil množství pramenů, ze kterých mohli pro své bádání vycházet. Centrum jeho zájmu leželo především v poznávání měšťanského života, mezi jiným i pří a konfliktů. K prohloubení zájmu o výzkum trestně právních pramenů přispěl František Jílek – Oberpfalcer. Ten věnoval soustavnou pozornost smolným knihám, jeho výzkumy obohatily studium českého jazyka a upozornil na další využití těchto pramenů.¹¹ Rozvoj v bádání tematiky hrdelního soudnictví představují Josef Petráň¹² a Josef Janáček.¹³ Přístup obou historiků je odlišný v tom, že se věnovali známým a velkým hrdelním procesům, které utvrzovaly panovníka jako autoritu, netýkaly se tedy městského prostředí. Jaroslav Pánek se ve své monografii zabýval smolnou knihou města Divišova.¹⁴ Důraz je zde kladen na sociální dějiny, přičemž dochází k tomu, že podstata trestného činu je spjata s prostředím, ve kterém k němu dochází. Autor věnuje pozornost fungování soudu, jazyku, obsahu písemností a samozřejmě se zde odráží život lidí na vesnicích a městech. Přístup

⁶ Jaroslav Pánek, Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. Výsledky, problémy a perspektivy studia, Československý časopis historický 32 [82], 1984, s. 693-728, zde s. 697.

⁷ Jan Erazim Wocel, Redakční poznámka k edici J. Ehrenbergera, Výpisky ze Smolné knihy města Solnice, ČČM 21, 1847, s. 608.

⁸ Josef Svátek, K dějinám katů a poprav v Čechách, in: Obrazy z kulturních dějin českých II, Praha 1891, s. 121-215.

⁹ Týž, Paměti katovské rodiny Mydlářů v Praze I-IV, Praha 2005.

¹⁰ Zikmund Winter, Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku, Praha 1892, s. 3-455.

¹¹ František Oberpfalcer (ed.), Vyznání na mučidlech. Texty ze starých knih černých, jinak smolných, Praha 1935.

¹² Josef Petráň, Staroměstská exekuce, Praha 1972.

¹³ Josef Janáček, České dějiny. Doba předbělohorská I-II, Praha 1984.

¹⁴ Jaroslav Pánek, Smolná kniha městečka Divišova z let 1617-1751, Středočeský sborník historický 8, 1973, s. 71-128.

k samotné tematice hrdelního soudnictví se od poloviny 19. století značně proměnil. Došlo k posunu vzhledem k vnímání kriminality nejnižších vrstev obyvatelstva. Zatímco v počátcích byla pozornost věnována vyšším vrstvám, postupem času se začala pozornost historiků obracet k těm nižším, nepřivilegovaným. Jedná se o období raného novověku, 16. – 18. století. V dané době docházelo k mnoha zásadním změnám ve společnosti, k právním změnám, ale především je důležité, že se dochovalo mnoho zápisů, které mapují vyšetřování deliktů. Zásadní je také provázanost kriminality v raném novověku s každodenností člověka, kterou můžeme vysledovat v trestně právních pramenech. Díky tomu víme, že pro raně novověkého člověka hrála velkou roli jeho čest a pověst. Každý slovní útok byl samozřejmě opětván, šlo pak o to, s jakou razancí. Právě tyto konflikty ve společnosti a jeho postihy jsou v dnešní době oblíbeným tématem. Obyčejná vesnická rvačka mohla snadno skončit těžkým ublížením na zdraví, ale i smrtí, přesto ve vyšetřovaných případech ve studovaném období ani zdaleka nepřevládají vraždy.¹⁵ Bádání o kriminalitě v raném novověku se v současné době těší velké pozornosti. Jednak z důvodu, že se jedná o téma bezpochyby velice zajímavé, ale také kvůli velkému množství dochovaných pramenů. Z této skutečnosti vychází Pavel Himl ve svém výzkumu postoje poddaných k vrchnosti na panství Český Krumlov.¹⁶ Řeší otázku postoje poddaných ke své vrchnosti jako součásti mentality venkovanů. Důležité je jeho tvrzení, že rolnictvo, potažmo venkovské obyvatelstvo, mohlo být ve sporech s vrchností prakticky jejím rovnocenným partnerem díky své příslušnosti k obci a její podpoře.¹⁷ Jaroslav Čechura v monografii *Kriminalita a každodennost v raném novověku*¹⁸ řeší otázku překračování právních norem v Jižních Čechách v letech 1650 – 1770. Hlavní je střet měšťana či venkovana jak s platnými normami, tak s představami o morálce a cti. Díky velkému množství dochovaných pramenů si mohl případy dovolit rozdělit, klasifikovat a kvantifikovat. Opět je zde kladen důraz i na každodennost, která je úzce propojena s kriminalitou. V jednotlivých kapitolách jsou zde rozebírány nejčastější delikty proti normě, od zhanění cti, přes krádeže, sexuální delikty (řídce končící infanticidiem), ublížení na zdraví, provinění proti vrchnosti a konečně také cikánská otázka. Na příkladu všech prostudovaných případů ukázal, které zločiny na vymezeném území převládaly. Odlišný pohled na

¹⁵ Jaroslav Čechura, *Kriminalita a každodennost v raném novověku*, Praha 2008, s. 17.

¹⁶ Pavel Himl, *Vrchnost a venkované v myšlení poddanské společnosti na českokrumlovském panství v 17. a 18. století*, In: *Opera historica* 5, České Budějovice 1996, s. 639 – 660.

¹⁷ Tamtéž, s. 658.

¹⁸ Jaroslav Čechura, *Kriminalita a každodennost v raném novověku*, Praha 2008.

zločinnost v novověku ukazuje ve své monografii Pavel Matlas.¹⁹ Na příkladu poddaných města Hluboká nad Vltavou dokazuje prosazování právních předpisů, které bylo mnohdy velmi složité, ale také nedůsledné. Monografie sleduje nedostatky v dodržování právních norem na panství. Poddaní měli jiné představy o vnímání života, cti a morálce a tyto rozdíly demonstruje na jejich každodenním životě. Po prostudování případů se je pokusil zasadit do širšího historického kontextu. Problematiku disciplinace sledoval hlavně na základě mravnostních sexuálních přestupků a migrace poddaných. Díky svému výzkumu Pavel Matlas ovšem doložil, že tyto snahy se nesetkaly s valným úspěchem.²⁰ Tématu poklesků proti normě ve venkovském prostředí se věnuje Jaroslav Dibelka. Těžiště jeho zájmu leží především ve výzkumu chování okrajových vrstev společnosti (tuláci, zloději), které je založeno na studiu výslechových protokolů, dále ve studiu sexuálních deliktů na panství Třeboň.²¹ Díky tomuto přístupu srozumitelně a zajímavě rekonstruuje sebereflexi, obranné strategie a myšlenkový svět obviněných.²²

Nedílnou součástí této práce bude studium fungování městského soudního aparátu na panství. Díky zvolenému časovému úseku bude nutné vyrovnat se s nejasnostmi, které provázejí počátky sledovaného období. V této době (polovina 16. století) ještě neexistovala závazná právní norma pro celé české království. Hejtmané a rychtáři byli odkázáni na normativní prameny (vrchnostenské instrukce), které fungovaly jako ideálně daná norma.²³ Opomenout zde nemůžu rok 1580 a osobu Pavla Kristiána z Koldína a jeho Práva městská, která byla od onoho roku závazným řádem platným pro celé království. Koldínovi jako historické osobnosti se věnoval ve své studii Jiří Pešek,²⁴ který pečlivě sepsal jeho kompletní životopis. Koldínova městská práva byla edičně vydána²⁵ a pro studium soudnictví novověku je to základní pramen. Počátkům

¹⁹ Pavel Matlas, *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní?*, Praha 2011.

²⁰ Tamtéž, s. 171.

²¹ Jaroslav Dibelka, *Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva a cizoložství. Panství Třeboň na přelomu 17. a 18. století*, České Budějovice 2012 (= *Monographia historica* 12).

²² Týž, *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011, s. 406 – 460, 481 – 511. Dále také Příběh Johany Peřkové. Každodenní život tulačky a zlodějky v první polovině 18. století, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007 (= *Opera historica* 12), s. 315-332.

²³ Karolína Adamová – Ladislav Soukup, *Prameny k dějinám práva v českých zemích*, Plzeň 2010, s. 35-41.

²⁴ Jiří Pešek, Pavel Kristián z Koldína – život a kariéra, in: Karel Malý – Jiří Šouša jr., *Městské právo ve střední Evropě: sborník příspěvků z mezinárodní právnické konference "Práva městská Království českého" z 19. - 21. září 2011*, Praha 2013, s. 25 – 62.

²⁵ Josef Jireček (ed.), *Práva městská Království českého a Markrabství moravského spolu s krátkou jejich Summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*, Praha 1876., dále Karel Malý – Pavla Slavíčková – Ladislav Soukup – Petra Skřejpková – Jiří Šouša – Jana Vojtíšková – Klára Woitschlová (edd.), *Práva městská Království českého: edice s komentářem*, Praha 2013.

hrdelního soudnictví v Čechách se věnoval Jaroslav Pánek.²⁶ Ve své teoretické studii rozebral počátky městského soudnictví a jeho vývoj, neopomenul zmínit ani další odvětví, která s městskými soudy a jejich záznamy souvisí – jazyk, právní historie, každodennost nižších vrstev. Právě právní historie je důležitou disciplínou, která pomáhá odhalit složité právní vztahy a osvětluje období, kdy bylo přikročeno k používání jednotného zákoníku pro celé království. K jejímu rozvoji začalo docházet po druhé světové válce. Právní historik Václav Vaněček²⁷ se věnoval organizaci, postavení státu a práva v dějinách. V populárně naučné knize *Staré české soudnictví*²⁸ od Jiřího Klaboucha můžeme najít slavné soudní pře, ale také fungování soudu a jeho běžnou praxi. Pro poznání a orientaci v právu minulosti jsou nejdůležitější studie a knihy právního historika Karla Malého.²⁹ Ten se ve svých publikacích věnuje historii práva v Čechách a rozděluje je do logických oddílů, vždy oddělených nově vzniklou normou, který byl pro danou dobu určující. Podobný přístup zvolil ve své novější publikaci *Dějiny českého a slovenského práva do roku 1945*.³⁰ Zde se věnuje i s kolektivem autorů nejdříve obecné charakteristice práva daného období. Následně se dostává k pro mě důležité části, kterou je kodifikace práva a věnuje se trestnímu právu jako takovému. V obou publikacích je stěžejní dělení období před a po roce 1620. *Dějiny českého soudnictví do roku 1938* se věnuje Karolina Adamová.³¹ Kniha navazuje na publikaci Jiřího Klaboucha *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. Je zde líčena historie městských soudů, jejich personální složení a také městské hrdelní soudnictví. Velmi užitečnou částí knihy je i slovník pojmů z dějin českého soudnictví.

Další institucí, jejíž historie a fungování je důležité pro tuto práci a která byla spojena s fungováním městských hrdelních soudů, je Apelační soud. Jeho historii se věnoval soustavněji Václav Zdeněk.³² Ve své publikaci shrnul historii Rady nad apelacemi od

²⁶ Jaroslav Pánek, *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. Výsledky, problémy a perspektivy studia*, *Československý časopis historický* 32 [82], 1984, s. 693-728, zde s. 697.

²⁷ Václav Vaněček, *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, Praha 1970.

²⁸ Jiří Klabouch, *Staré české soudnictví (Jak se dříve soudívalo)*, Praha 1967.

²⁹ Karel Malý, *České právo v minulosti*, Praha 1995; Týž (ed.), *Městské právo v 16.–18. století v Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané Právnickou fakultou UK ve dnech 25.–27. září 1979 v Praze*, Praha 1982.

³⁰ Karel Malý a kol., *Dějiny československého práva do roku 1945*, Praha 1997.

³¹ Karolina Adamová – Běla Riegrová – Petra Skřejpková – Ladislav Soukup – Jiří Šouša, *Dějiny českého soudnictví do roku 1938*, Praha 2005.

³² Václav Zdeněk, *Dějiny král. appellačního soudu na Hradě Pražském, nyní vrchního soudu v Praze od roku 1548 – 1933. Z knihovny vrchního soudu v Praze*, Praha 1933, dále: Marie Ryantová, Ladislav II. Popel z Lobkovic jako první prezident apelačního soudu, in: Petr Vorel (ed.), *Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích ve dnech 29. a*

vzniku až do ukončení fungování v polovině 19. století, její funkci a personální složení. Jakožto archivář Oblastního archivu v Praze měl možnost studia starých listin, v jeho publikaci se objevuje kromě historického vývoje i jmenný seznam prezidentů, jejich zástupců a také panovnické zákony, upravující fungování soudu. Díky publikaci Dějiny správy v českých zemích³³ se mohou lépe orientovat ve vývoji a dějinách různých úřadů, včetně jejich kompetencí a oboru působnosti. Pro mé bádání jsou důležité především kapitoly o dějinách soudnictví. Tato kniha je vysokoškolská učebnice, ale právě díky její systematičnosti a přehlednosti se hodí jako doplňující literatura ke studiu soudnictví.

Předkládaná práce vychází se souhrnu korespondence mezi úředníky krumlovského městského soudu s vrchností a také s Apelačním soudem v Praze (Rada nad apelacemi), popřípadě s městem České Budějovice. Dopisy obsahují přesné vylíčení daného případu, žalobu, obhajobu obžalovaného, svědecké výpovědi, navrhovaný trest a jeho potvrzení. Tato kriminalia jsou uložena ve Státním okresním archivu v Českém Krumlově ve dvou kartonech.³⁴ Sestávají z dochovaných složek jednotlivých případů a z 6 torz, které mají rozsah jednoho až dvou listů, nepatří k ostatním případům a nelze z nich vyrozumět, o co přesně v daném případě šlo. Práce bude koncipována do několika kapitol, ve kterých bude shrnut vývoj práva, soudnictví a soudů, následně vývoj městského hrdelního soudnictví, které ukáže fungování soudního aparátu na panství. Hlavní kapitolu bude tvořit rozbor pramene, díky čemuž bude podhalena každodennost a myšlenky obžalovaného. Pozornost bude věnována i několika konkrétním případům, které byly zajímavé například osobou pachatele nebo zdlouhavým vyšetřováním. Opomenuta nebude ani samotná exekuce obviněného.³⁵ Zjištěné výsledky budou shrnuty v závěru práce.

30. září 1997. Pardubice – Praha 1999, s. 185–204. Ke komunikaci soudu více Michaela Neudertová – Lenka Kuthanová, Ke komunikaci apelačního soudu a městských hrdelních soudů v době předbělohorské, in: Hrdelní soudnictví v Českých zemích 16. – 18. století (Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích 21. - 22. 9. 1995), Pardubice 1996, s. 119-132.

³³ Zdeňka Hledíková – Jan Janák – Jan Dobeš, Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost, Praha 2007.

³⁴ Státní okresní archiv Český Krumlov, sign. CI13b2841, kart. 275 – 276.

³⁵ Richard van Dülmen, Divadlo hrůzy. Soudní praxe a trestní rituály v raném novověku, Praha 2001., Týž, Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích, Praha 2003.

2. Vývoj práva a soudnictví

2. 1. Právo

Při studiu kriminality ve stanoveném období se neobejdeme bez pochopení práva a rozboru zákonů, které určují, že je zločin skutečně zločinem. Pokud by spáchaný delikt nebyl v tehdy platných zákonících zakotven jako zločin s přesně stanoveným trestem, nebylo by za co trestat. Je tedy nutné sledovat vývoj městského soudnictví v tehdy platných zákonících.

Právní vývoj na území českého státu prošel dlouhým vývojem, který nebyl jednoduchý, odrážela se v něm nejednotnost. První právní památky na území našeho státu začaly vznikat v polovině 9. století a měly za úkol chránit především státní orgány, církve a soukromé vlastnictví. Nejstarší pokusy o právní kodifikaci učinili přemyslovští panovníci. Zřejmě první jsou tzv. Výsady Boleslavovy z roku 993, které biskupu Vojtěchovi udělovaly pravomoc rozhodovat v manželských záležitostech.³⁶ Právo stíhat a trestat vraždu se objevuje poprvé v Dekretech Břetislavových z roku 1039, kde toto právo náleží hradeckým kněžím. V tomto zákoníku můžeme sledovat i počátky patrimoniální správy.³⁷ Další právní památkou jsou Statuta knížete Konráda Oty z konce 12. století, která posilují panovnickou moc a upravují pravomoci úředníků hradecké správy v oblasti trestního řízení.³⁸ S rozvojem činnosti soudů souvisejí tzv. soudní nálezy. Ty vytvářel (nalézal) zemský soud – pokud se nemohl opřít o obyčej, byl nucen vytvořit novou normu neboli obecný náleží. Tyto nálezy potom sloužily jako vzor pro řešení podobných případů. Právě díky této praxi vznikaly soukromé právní knihy. Nejstarší z nich je česky psaná Rožmberská kniha z 14. století, obsahující šlechtické právo procesní, majetkové i trestní.³⁹ V této knize můžeme nalézt příklady a diferenciaci ublížení na zdraví jiného člověka, za které následuje trest (rozlišuje mezi ranami modrými, otevřenými, krvácejícími, silnými atd.).⁴⁰ V archivech se dochovaly opisy nálezů, které sloužily jako vzor řešení obdobných případů. Podobný obsah jako Rožmberská kniha má latinsky psaná právní pomůcka *Ordo iudicii terrae* (Řád práva zemského) z doby Karla IV. Ta byla vypracována tak, aby odpovídala platným právním

³⁶ K. Malý, *České právo*, s. 11-12.

³⁷ K. Malý – F. Sivák, *Dějiny*, s. 50.

³⁸ Jindřich Francek, *Velké dějiny zemí Koruny české. Zločinnost a bezpráví*, Praha 2011, s. 29.

³⁹ Tamtéž, s. 30.

⁴⁰ Karolina Adamová – Ladislav Soukup, *Prameny k dějinám práva v českých zemích*, Plzeň 2004.

obyčejům.⁴¹ Za velmi vyspělé právní dílo bývá považováno dílo zemského nejvyššího sudího Ondřeje z Dubé Práva zemská česká z roku 1400.⁴² Zmíněná právní památka obsahuje poučení k právu soukromému, trestnímu a státnímu.⁴³ V Brně vznikla ve 14. století kniha městského práva, Kniha písaře Jana neboli kniha šefů (Schöppenbuch), zachycující praxi brněnského městského soudu. Tato právní kniha ovlivnila později vývoj městského práva na Moravě i v Čechách. V Slezsku i obou Lužicích bylo ve 14. století užíváno německých právních knih, tzv. Saského a Švábského zrcadla.⁴⁴ Poslední právní knihou českého práva je dílo Viktorína Kornelia ze Všehrd *O práviech, sudiech i dskách země české knihy devatery* z přelomu 15. a 16. století. Dílo je rozděleno na devět knih, ve kterých se věnuje průběhu procesu na zemském soudu, podrobně se věnuje šlechtickému právu majetkovému a trestnímu. Dílo sice nesmělo vyjít tiskem, ale bylo opisováno a užíváno jako dokonalý výklad českého šlechtického práva.⁴⁵ Na Moravě došlo ke zpracování šlechtického práva až koncem 15. století díky Ctiboru Tovačovskému z Cimburka. Ve své *Knize Tovačovské* se věnuje rozboru soudního řízení, právu soukromému a správnímu.⁴⁶ Jeho dílo přepracoval Ctibor Drnovský z Drnovic ve 30. letech 16. století v *Knihu Drnovskou*. Poslední právní kniha, shrnující obyčejové právo a normy, je *Knihá Zhořelecká* z Lužice.⁴⁷

V 15. a 16. století nabývají na významu desky zemské. Ty vznikají v Čechách ve druhé polovině 13. století v souvislosti s růstem významu zemského soudu a stavovských zemských sněmů. Původně se jednalo o protokoly ze soudních jednání, ovšem postupem času se rozvinuly v úřad evidující všechna pro šlechtu důležitá právní jednání.⁴⁸ Zápis v zemských deskách se stal dokladem vlastnictví, od doby Karla IV. byl u úřadu desek zaveden přísný režim, kdy každý pokus o výtržnost byl trestán – vytasení meče useknutím ruky, prolití krve ztrátou hrdla. Postupem času byly do desek vkládány majestáty, sněmovní usnesení a obecné nálezy zemského soudu, díky čemuž se staly jedním z nejvýznamnějších pramenů zemského práva. Roku 1541 byly desky

⁴¹ Václav Vaněček, *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, Praha 1975, s. 93.

⁴² J. Francek, *Velké dějiny*, s. 30.

⁴³ V. Vaněček, *Dějiny*, s. 93.

⁴⁴ K. Malý – F. Sivák, *Dějiny*, s. 168-169.

⁴⁵ *Tamtéž*, s. 169.

⁴⁶ V. Vaněček, *Dějiny*, s. 172., originální edice: V. Brandl (ed.), *Kniha Tovačovská*, Brno 1868.

⁴⁷ J. Francek, *Zločin*, s. 23., originální edice: V. Brandl (ed), *Kniha Drnovská*, Praha 1868.

⁴⁸ J. Klabouch, *Staré české soudnictví*, s. 129.

zemské zničeny při požáru Malé Strany, který zasáhl i Pražský hrad, což mělo za následek zničení velké části zápisů.⁴⁹

S uklidněním situace po husitských bouřích bylo nutné sjednotit stát po právní stránce. Kvůli nepokojům se nekonala zasedání zemského soudu a tím pádem nevycházely jeho nálezy a dlouho se neměnily ani právní normy. Šlechta navíc nabyla nové moc, kterou potřebovala potvrdit. Z jejího popudu začaly roku 1487 práce na novém zemském zřízení. Města sama se spolupráce na tvorbě nového zákoníku zřekla a nemohla tedy ovlivňovat znění článků zákoníku. V důsledku toho byl snížen vliv měst na zemském sněmu, kde přišla o hlas a nadále je zastupoval panovník.⁵⁰ Rychlé provedení kodifikační práce dostal na starost královský prokurátor Rendl z Oušavy a Petr a Zdeněk ze Šternberka. Shrnutím starších sněmovních usnesení, nálezů zemských soudů a šlechtických privilegií vznikla *Zemská zřízení Království Českého* (či také *Vladislavské zřízení zemské*). Roku 1500 je schválil sněm a vyšla tiskem. Obecně můžeme říci, že se jedná o všeobecný zákoník zemského práva obsahující pravidla soukromého, procesního, trestního i ústavního.⁵¹ Kvůli sporům mezi šlechtou a městy, které byly zmíněny výše, byly k zákoníku postupně připojovány doplňky jako jeho nedílné součásti. První a asi nejvýznamnější byla Smlouva svatováclavská z roku 1517. Šlechta musela ustoupit městům v několika bodech, především v oblasti soudů. Jednalo se o soudní pravomoc městských soudů nad měšťany. Byly také vytvořeny kolizní normy pro případy soudních pří mezi šlechtou a měšťany královských měst. Smlouva svatováclavská je po celé 16. století dokladem o rovnoprávnosti šlechty a městského stavu v rovině stavovských práv.⁵² Další dodatky byly vytvořeny roku 1530, 1549 a 1564. První dva se nesly v duchu zvýšení panovnické moci, poslední naopak zvyšoval vliv stavů. Na poslední zemské zřízení navazuje až Obnovené zřízení zemské z roku 1627.⁵³

⁴⁹ K. Malý – F. Sivák, *Dějiny*, s. 172.

⁵⁰ J. Francek, *Velké dějiny*, s. 33-34.

⁵¹ V. Vaněček, *Dějiny*, s. 173.

⁵² K. Malý, *České právo*, s. 35.

⁵³ V. Vaněček, *Dějiny*, s. 173-174, především ale Josef JIREČEK – Hermenegild JIREČEK (edd.), *Zřízení zemská království českého XVI. věku*, Praha 1882.

2. 2. Soudnictví

Od dob raného českého státu stál na vrcholu společenského i mocenského žebříčku kníže, později král, který vládl jako představitel rodu a činil si nárok na vládu nad určitým územím. Panovník se obklopoval velmoži, kteří ho uznávali, ale hlavně uvádějí na trůn. Díky tomuto obřadu je vladař uznán jako právoplatný vládce a právě zde můžeme hledat počátky vlivu panstva (feudálů). Na tyto obyčeje navazují dvorské sjezdy, které jsou svolávány panovníkem, aby byly prodiskutovány otázky politiky a soudnictví. Dvorské sjezdy navazují na staré rodové obyčeje shromáždění velmožů, které svolával panovník. Jednalo se o shromáždění velmožů, zpravidla o církevních svátcích, kdy se projednávaly otázky zahraniční politiky, války, míru, nástupnictví, ale také zde byly vykonávány soudní úkony, a to jak v majetkových, tak trestních záležitostech. Základem tohoto aparátu byla knížecí družina, která dohlížela na dodržování výnosů panovníka a zároveň byla jeho hlavní mocenskou oporou. Právě takto vzniká tzv. hradská správa, soustava pevností a hradů. Zde byli vybraní úředníci, označovaní jako kasteláni, hradští soudci (soudní moc) a vladaři (správa nad obyvatelstvem v okolí hradu) pověřeni výkonem správy nad určenou oblastí.⁵⁴ Základem takového systému je družina panovníka, která je hlavní mocenskou oporou panovníka a předává obyvatelstvu jeho vůli.⁵⁵ Pokud dvorský sjezd vykonával funkci soudu, předsedal mu dvorský sudí, což byla významná úřednická funkce. V průběhu 13. století se z dvorského sjezdu vyvinuly zemský sněm, královská rada a zemský soud. Zemský sněm byl zákonodárným orgánem, královská rada plnila poradní funkci a zemský soud rozhodoval spory mezi šlechtici. Po nahrazení hradské správy správou krajskou během 13. a 14. století se do jejich čela dostali poprávci (činili po právu, jinak také nazýváni krajští soudcové). Mezi jejich úkoly také patřilo stíhání zločinců. Pronásledovali a tak zvané psance – osoby psané, o kterých se proslýchalo, že spáchaly nějaký těžký zločin nebo se vyhýbaly soudu. Psance stíhali ex offo.⁵⁶

2. 3. Městské soudnictví

Formou práva je podoba, v jaké se tvoří a vzniká: může to být obyčej, nařízení panovníka, nazývané také majestát, statuta, výsady (privilegia) či jinak.⁵⁷ Městské právo

⁵⁴ K. Malý – F. Sivák, Dějiny, s. 48 -49.

⁵⁵ K. Malý – F. Sivák, Dějiny, s. 48 -49.

⁵⁶ K. Adamová, s. 9.

⁵⁷ Tamtéž, s. 19.

bylo do vydání Koldínova městského zákoníku roku 1579 značně nejednotné.⁵⁸ Co se deliktu zabití týká, v dřívějších dobách platila zásada oko za oko, zub za zub, hlava za hlavu. Trest je vnímán především jako msta, kterou na pachateli vykoná buď sám postižený, nebo státní orgán. Pokud jde o trest, ještě ve 13. století se vyskytují stopy kolektivního výkonu trestu smrti (např. kamenováním), jak nám dokládají Statuta Konrádova. Již v předhusitském vývoji českého práva můžeme sledovat, jak některé přestupky později přešly do práva stavovského, jako právě delikty ohrožující život, tj. vražda, zabití a ublížení na zdraví.⁵⁹ Vlastním pramenem městského práva byla především zakládací listina, městské privilegium popř. jejich soubor. Obsahem privilegií je právo na vlastní výkon správy a soudnictví. V našich zemích bylo pramenem tzv. německé právo, které bylo obsaženo v Saském zrcadle a Švábském zrcadle. Sever Království byl ovlivňován saským – magdeburským právem, střed a jih byl oblastí práva norimberského (švábského). První oblast byla v úzkém styku s Magdeburkem, jehož soud fungoval jako odvolací orgán pro české a moravské soudy této oblasti až do druhé poloviny 16. století. V oblasti norimberského práva se podobná závislost nikdy nevyvinula.⁶⁰ Postupem času se ukázalo, že magdeburské právo reprezentující starší právní obyčeje je konzervativní a těžko se přizpůsobuje novým ekonomickým potřebám. Převahu začalo nabývat právo, které označujeme také jako české městské právo, tj. právo oblasti staroměstské. To se stalo také východiskem kodifikačních prací vznikajících v průběhu 16. století.⁶¹

Hospodářský rozvoj měst vyústil po přijetí Svatováclavské smlouvy (1517), jež znamenala kompromisní stavovské smíření mezi šlechtou a městy, ve snahu o kodifikaci městského práva. První krok učinil zemský sněm roku 1523, který zřídil k pořízení městského zákoníku komisi, jejímž členem se stal i mistr Brikcí z Licska.. Ten se během své úřední praxe seznámil s prameny městského práva a v roce 1534 dokončil městský zákoník, který vydal roku 1536 pod názvem *Knihy práv městských Starého Města pražského a jiných měst království českého k témuž právu náležitých*.⁶² Toto dílo se i přes řadu nedostatků v mnoha městech používalo, ale nikdy nebylo

⁵⁸ K. Adamová, Dějiny, s. 19.

⁵⁹ K. Malý, České právo, s. 114 – 118.

⁶⁰ Týž, České právo, s. 36.

⁶¹ Karel Malý – Florian Sivák, Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do r. 1918, Praha 1993, s. 177.

⁶² J. Jireček – H. Jireček (edd.), Brikcí Licska, Práva městská, Praha 1880.

oficiálně přijato jako platný zákoník.⁶³ Jeho zákoník byl překladem starší právní památky městského práva, brněnské právní knihy písaře Jana, do té doby užívané v řadě českých měst.⁶⁴

Platný zákoník však stále chyběl a proto snahy o kodifikaci městského práva neskončily. Svědčí o tom fakt, že se zemský sněm od 40. let 16. století čas od času tímto problémem zabýval a pokoušel se ustanovit kodifikační komisi. Roku 1558 se objevuje první psaný návrh, který vychází z práva Starého Města pražského, jehož autorem je právník Pavel Kristián z Koldína. Zákoník městských práv byl roku 1579 vydán tiskem pod názvem Práva městská Království českého⁶⁵ a roku 1580 jej apelační soud prohlásil za zákoník závazný pro svá rozhodnutí. Zákoník však neplatil ihned ve všech městech – všechna česká města se jím řídila od roku 1610, od roku 1697 se stal závazným i pro města moravská. Koldín ve svém zákoníku použil i právo zemské, usnesení zemských sněmů, dokonce i prvky římského práva. Roku 1580 vydal tzv. Krátkou sumu, tzn. stručný obsah jednotlivých ustanovení zákoníku, kde podává přesný výklad městského práva. Koldínova práva městská zanikla až vydáním Všeobecného občanského zákoníku v roce 1811.⁶⁶

Každé město v této době mělo svého pána, můžeme je tedy rozdělit na následující skupiny: města královská, tedy ta, která měla za pána krále, a města poddanská, kterým vládl církevní či světský feudál. Pouze obyvatelé královských měst byli osobně svobodní. Výkon městské správy byl záležitostí měšťanů, pán města pouze dohlížel na výkon správy prostřednictvím úředníka, jenž byl označován jako královský rychtář. Pro správu měst byl důležitým úředníkem podkomoří, který měl pravomoc jmenovat městskou radu. Jejich vliv ovšem v průběhu doby klesal a postupně si města tuto funkci od panovníka vykoupila. Městská rada byla tvořena konšely, jejichž počet kolísal podle toho, ke které oblasti práva ono město příslušelo. V oblasti práva magdeburského se jednalo o 4 členy, v staroměstském či brněnském okruhu to bylo 12 členů. Stejným pravidlem se řídilo i střídání v úřadu purkmistra, buď po jednom, nebo po třech měsících. Ten z purkmistrů, který byl v daném roce zvolen do úřadu jako první, se nazýval primas nebo primátor. Dozoroval městské finance a klíče od městských bran po

⁶³ Jindřich Francek, *Velké dějiny zemí Koruny české. Zločinnost a bezpráví*, Praha 2011, s. 37 – 38.

⁶⁴ K. Malý – F. Sivák, *Dějiny*, s. 179.

⁶⁵ Josef Jireček (ed.), *Práva městská Království českého a Markrabství moravského spolu s krátkou jejich Summou* od M. Pavla Krystyana z Koldína, Praha 1876.

⁶⁶ K. Malý, *České právo*, s. 38 – 39.

celý rok. Městská rada později tvořila městský soud, kterému příslušelo rozhodovat o majetkových sporech i trestních věcech ve městě.⁶⁷ Městské soudnictví a jeho problematika byly podstatně složitější než soustava šlechtických soudů. Ve 13. a 14. století si zakladatelé měst vymohli značný vliv v městské správě a soudnictví. Činnost a hospodaření poddaných se neobešla beze sporů, protože i poddaní měli určitá práva (např. k půdě, usedlosti, dobytku, manželské nároky majetkové, dědické atd.). Důležitější rozepře mezi měšťany soudila vrchnost města. Městskému soudu, který měl na starosti drobnější spory, předsedali vrchností dosazení rychtáři, později purkmistři, jak bylo uvedeno výše.⁶⁸ Časem se podařilo měšťům snížit vliv rychtářů na městskou správu. Koupili právo rychtáře zvolit a jmenovali ho sami. Tím klesl rychtářův význam a stal se spíše hlavou městského donucovacího aparátu.⁶⁹

Soudnictví v městech vykonávala městská rada. Ve městech řídicích se magdeburským právem vyřizovali správní a soudní záležitosti radní, ve městech norimberského práva byl soud složen ze šefů a správu vykonávali konšelé.⁷⁰ Soudy v 16. století začínaly žalobou (původem), načež došlo ke kontaktování obžalovaného soudním poslem, což proběhlo ústně a nazývalo se púhon.⁷¹ Obžalovaný se musel k soudu dostavit v nejbližším termínu. Pokud tak neučinil, byl vydán rozsudek v jeho neprospěch.⁷² Vězení se v této době využívalo nikoli jako trest, ale pouze k zajištění podezřelého či již obviněného.⁷³ Soudní prostor byl rozdělen šraňky, na jedné straně zasedal soud, na druhé publikum. Soudci seděli na čtyřech lavicích, na třech soudcové, na prostřední purkmistr tváří k stranám, na čtvrté seděl písař, který byl zády k publiku.⁷⁴ Když strany vstoupily do šraňků, musely se řídit pravidly soudu a jakékoli porušení bylo bráno jako urážka soudu.⁷⁵ Během 16. století bývala u městských soudů často používána tortura, ovšem jen proti obžalovaným z nižších vrstev. O uložení tortury se mohl obžalovaný odvolat. Vyznání získaná na mučidlech byla zapisována písaři zvanými krevní do knih smolných nebo černých. Výpověď na mučidlech byla považována za rozhodující důkaz. Druhy tortury nebyly jednotné, jejich užití záviselo na rozhodnutí soudců. Běžný postup

⁶⁷ K. Malý – F. Sivák, *Dějiny*, s. 62-63.

⁶⁸ Tamtéž, s. 138-139.

⁶⁹ J. Klabouch, *Staré české soudnictví*, s. 139-140.

⁷⁰ K. Adamová, *Dějiny*, s. 20.

⁷¹ V. Vaněček, *Dějiny*, s. 212-213.

⁷² K. Adamová, *Dějiny*, s. 20.

⁷³ V. Vaněček, *Dějiny*, s. 205.

⁷⁴ K. Adamová, *Dějiny*, s. 20.

⁷⁵ K. Klabouch, *Staré české soudnictví*, s. 220-221.

začínal výslechem na radnici, poté následoval nátlak na vyslýchaného v mučírně, kde mu byly předvedeny mučicí nástroje a poté byl skutečně trápen, zpravidla za použití skřipce či natažení na žebřík. Pokud však mučení přestál a nepřiznal se, mohl mučený vymáhat od žalobce náhradu za způsobené poškození na těle.⁷⁶ Torturu, exekuci a odklizení ostatků odsouzených měl na starosti kat, který za tuto práci dostával předepsanou odměnu.⁷⁷ Vedení pře bylo ústní, se svědectvími obou stran, byly předkládány průvody (důkazy) a odvody (vyvracení důkazů). Pro tyto záležitosti byly stanovovány zvláštní termíny, pro které byla možnost dalších odkladů. Konečný termín, který už nebylo možné odložit, byl označován jako zavítý rok. V tuto chvíli bylo řízení ukončeno a byl vynesena rozsudek. Rozsudek vynášeli konšelé po tajné poradě. Platný byl, pokud se sešla nadpoloviční většina hlasů, což znamenalo minimálně dva nad polovinou.⁷⁸ Pokud soudci neměli jistotu, mohli se obracet k vrchním soudním dvorům, ovšem už ne v cizině, aby nebyla ohrožována suverenita státu. Soudy spadající pod oblast magdeburského práva, ale přesto domácí, existovaly v Litoměřicích, na Malé Straně, Hradci Králové, Olomouci a Opavě. Zákaz přijímat naučení z ciziny se prosadil spíše v oblasti práva jihoněmeckého, vrchní soudy v Chebu, Brně, Jihlavě, Hodoníně a Německém Brodě se obracely pro ponaučení k soudnímu tribunálu na Starém městě v Praze.⁷⁹

Poddaným bylo také přiznáváno právo odvolat se k apelačnímu soudu, pokud nebyli spokojeni s rozsudkem městského soudu.⁸⁰ Apelační soud (nebo také rada nad apelacemi) vznikl roku 1548 z popudu Ferdinanda I., prvním prezidentem byl jmenován Ladislav Popel z Lobkovic. Šlo o soud královský, tudíž nestavovský, a měl vyřizovat odvolání od všech soudů v českém státě. Jedinou výjimkou byly zemské soudy, které možnost odvolání neposkytovaly.⁸¹ Jeho členové byli jmenováni a placeni panovníkem a řídili se jeho instrukcemi. V čele soudu stál prezident z řad panstva, dalšími členy bylo 6 šlechticů, 4 doktoři práv a 4 zástupci měst.⁸² Aby mohl soud řešit spory, muselo být přítomno alespoň 9 soudců.⁸³

⁷⁶ K. Malý, *České právo*, s. 62-64.

⁷⁷ Richard van Dülmen, *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích*, Praha 2003, s. 42.

⁷⁸ V. Vaněček, *Dějiny*, s. 213.

⁷⁹ K. Klabouch, *Staré české soudnictví*, s. 141.

⁸⁰ K. Malý – F. Sivák, *Dějiny*, s. 131-132.

⁸¹ V. Vaněček, *Dějiny*, s. 162-163.

⁸² K. Malý – F. Sivák, *Dějiny*, s. 116-117.

⁸³ V. Zdeněk, *Dějiny*, s. 6., dále také

Základem pro fungování měst bylo městské privilegium, které obyvatelé obdrželi od zakladatele města při jeho založení, či později. Jeho obsahem bylo vymezení vnitřní organizace a správy, povinnosti obyvatel, právo a povolení k samostatnému výkonu soudnictví a správy města.⁸⁴ Během 13. a 14. století, tedy v době vzniku nejvíce měst, si zakladatelé vynutili značný vliv v soudnictví. Důležitější rozepře soudila sama vrchnost města, krále zde zastupoval podkomoří, nejvyšší královský úředník pro městskou agendu. Městský soud naopak směl řešit pouze menší spory. Soudu předsedali zakladatelem dosazení úředníci, rychtáři.⁸⁵ Placenými pomocníky rychtáře byli písař (vedl agendu soudu), krevní písař (zápisy vyšetřování u závažných případů vyšetřovaných pomocí tortury, posel (doručování písemností, dle potřeby také hlídal šatlavu), pacholci a pochopové měli na starost veřejný pořádek. Nejnižší postavení mezi pomocným personálem zaujímal biřic.⁸⁶ Vzorem pro soudy nad poddanými byly soudy městské.⁸⁷ Ty existovaly v každém královském městě. Osobně příslušeli k tomuto soudu především obyvatelé města, v některých případech i šlechtici, např. podle místa spáchání činu, stavu pachatele či žalobce apod. Pro poddané byly základními soudy vrchnostenské, kde právo vykonával buď pán panství, nebo jeho úředníci. Podle pána panství rozdělujeme města do dvou skupin, na města královská – svobodná (tj. ta, jejichž pánem byl král), a na města poddanská, jejichž pánem byl biskup, klášter či světský feudál. Význam městského soudnictví vzrostl v průběhu 15. a 16. století díky královskému zákazu obracet se o naučení u soudů v cizině.⁸⁸ Podobně jako ve městech fungovala i nad vesnickým obyvatelstvem vrchnost jako nebo její zástupci (správci, úředníci, regenti, hejtmani, purkrabí atd.) jako vyšší stolice. V panském sídle byl soustředěn i veškerý donucovací aparát. Ještě ve 14. století vykonávaly nad poddanými jurisdikci i panovnické soudy, hlavně v případě hrdebních pří. Postupem času se rozhodování v případě pří stávalo stále více a více výsadou šlechty a na konci feudalismu byla vrchnost pro většinu poddaných první i poslední instancí.⁸⁹

Z deliktů proti životu a zdraví byly stíhány především vražda a zabití. Za vraždu (mord) bylo již považováno zabití úmyslné. Stíhání a uložení trestu bylo ale stále záležitostí soukromé iniciativy. Do roku 1627 byla stále běžná praxe krevní msty či narovnáni

⁸⁴ K. Malý – F. Sivák, *Dějiny*, s. 61-62.

⁸⁵ K. Klabouch, *Staré české soudnictví*, s. 139.

⁸⁶ Ladislav Soukup, *Vývoj veřejné správy v českých zemích do roku 1848*, Plzeň 1996, s. 43.

⁸⁷ K. Adamová, *Dějiny*, s. 52.

⁸⁸ K. Adamová, *Dějiny*, s. 23.

⁸⁹ J. Klabouch, *Staré české soudnictví*, s. 146.

mezi vrahem a pozůstalými. Zde se projevuje aspekt společenské nerovnosti, kdy za vraždu sedláka platí například šlechtic či měšťan náhradu ve výši 300 kop grošů českých, tato částka se rozděluje mezi manželku a děti pozůstalého. O systém trestů v dnešním smyslu slova se pokusil ve svém díle Pavel Kristián z Koldína. Ten je dělí na tresty právem stanovené (*poenae ordinarie*) a uložené dle uvážení soudců (*poenae extraordinariae*). Městské právo užívalo jako tresty ztrátu cti, vypovězení, vězení dočasné či doživotní, tresty peněžité a trest smrti, který byl používán hojně a měl několik variant: oběšení (krádež), stětí (vražda), upálení (čarodějnictví, žhárství), zahrabání za živa (čarodějnictví – ženy), zostřeno proboděním kulem (za usmrcení novorozence), lámání kolem (za násilné smilstvo), vláčení ulicemi a lámání kolem (za úkladnou vraždu).⁹⁰

⁹⁰ K. Malý, České právo, s. 122-124.

3. Delikty a jejich postih

S vydáním Koldínových *Práv městských* došlo k unifikaci právní normy v městském prostředí, která přečkala Obnovené zřízení zemské a přetrvala hluboko do 18. století. Městská práva se stala předmětem mnoha rozborů a děl, jejichž autorem je z velké části právní historik Karel Malý. Právě podle jeho schématu trestných činů se bude řídit i následující kapitola, která má za úkol přiblížit trestné činy běžné ve sledovaném období.⁹¹

3. 1. Delikty proti osobním právům

Takovéto spory vznikaly porušováním práv obyvatel města, přesněji ochrany cti, dobré pověsti, manželství a rodiny. Členěny jsou na dvě skupiny, první zahrnují útoky na čest, druhou sexuální delikty, zahrnující smilstvo, cizoložství a znásilnění.⁹² První kodifikace a vymezující urážku na cti přišla s novelou zemského zřízení z roku 1530, kde se jako nařčení uvádí následující: ze zrady, z bezectnosti, z úkladného nebo podvodného jednání, z nevyvedeného psanství,⁹³ že je z kurvy syn, falešník, panchart, kurva a poslední je nařčení ze zlodějství.⁹⁴

3. 1. 1. Nářek a zhanění cti

Žaloby na tento delikt byly poměrně běžné mezi šlechtou i mezi prostým obyvatelstvem. Z dnešního ohledu nejde o delikty těžké, avšak v novověku šlo o poměrně těžký zločin kvůli tehdejšímu vnímání cti člověka.⁹⁵ Ztráta cti novověkého člověka mohla vést k vyloučení ze společnosti a zákazu disponovat vlastním majetkem.⁹⁶

3. 1. 2. Cizoložství

Od 11. listopadu 1563 se řídí pravidla manželství přísnými zásadami díky ustanovení tridentského koncilu. Byla vyhlášena důležitost manželství, monogamie, rozšířeny pravomoci církve při případném zákazu manželského svazku, možnost rozluky stolu a

⁹¹ Karel Malý, *Trestní právo v Čechách 15. - 16. století*, Praha 1989.

⁹² Ondřej Hladík, *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 95.

⁹³ *Práva městská*, čl. S. XXVI. „Jsou pak psanci nevyvedení ti, na kteréž by z stavův zločinec nějakou nešlechtnost při trápení svém seznal, a oni jsouce k vejvodu, pořádně obesláni, nestavěli by se, aneb z toho potomně podle práva nevyvedli.“

⁹⁴ K. Malý, *Trestní právo*, s. 204.

⁹⁵ V. Vaněček, *Dějiny*, s. 204.

⁹⁶ O. Hladík, *Kriminalita*, s. 96.

lože, výlučné postavení církevního soudu v manželských otázkách. Dále také sňatky uzavřené tajně, bez vědomí rodičů, svědků a přítomnosti faráře z příslušné farnosti.⁹⁷ Roku 1605 se konala pražská synoda, která projednávala právě toto nařízení tridentského koncilu. Od této chvíle je za počátek manželství považováno požehnání faráře. Ten měl ještě před obřadem zjistit, zda obě strany vstupují do svazku dobrovolně a zda muži nemají jiné závazky.⁹⁸

Pokud cizoložný pár přistihl manžel, měl oba možnost zabít. V průběhu 16. a 17. století se uplatňovala celá řada trestů pro cizoložníky, samozřejmě méně drastických. V některých případech stačila přísaha cizoložníka, že se jiné ženy nedotkne, jindy byla situace řešena pokutou a vystavením provinilce na pranýři, či vymrskání.⁹⁹ Popravování byli ti cizoložníci, kteří tento delikt spojovali s dalšími trestnými činy, jako například s čarodějnictvím, krádežemi a vraždami. V 17. století byli cizoložníci za svůj delikt propouštěni z vězení podmíněčně.¹⁰⁰

Další trestné činy ohrožující podstatu manželství byly bigamie, konkubinát i únos. Koldín ve svém zákoníku píše o bigamii, že pokud má muž živou manželku, a za jinou by měl utéct a za ženu si ji vzít, bude s'at. Podobně by měla být žena za takový zločin zahrabána zaživa nebo s'ata. Pokud bylo prokázáno, že k novému sňatku došlo na základě partnerova podvodu či mylné informace, netrval soud na potrestání. Vzhledem k tomu, že v této době na našem území ještě neexistovaly matriky, sňatky byly dokazovány prostřednictvím svědeckých výpovědí. Dalším zločinem trestaným jako prohřešek proti církevním představám o životě poddaných, byl konkubinát, což znamená neposvěcené soužití muže a ženy.¹⁰¹ Delikt bigamie byl řešen poměrně mírně, povětšinou podmíněčným trestem smrti, vystavením na pranýři, výpraskem, vypálením cejchu. Během 17. století výskyt bigamie v trestněprávních pramenech výrazně klesl.¹⁰²

3. 1. 3. Smilstvo

Smilstvo je podle Koldína delikt, který se děje dobrovolně, panna nebo vdova k němu svolí. Trestem je vymrskání ven z města. Pokud se jednalo o čin provedený bez svolení

⁹⁷ J. Francek, Zločinnost, s. 215.

⁹⁸ Josef Grulich, Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století, České Budějovice 2008, s. 230-235.

⁹⁹ O. Hladík, Kriminalita, s. 106.

¹⁰⁰ J. Francek, Velké dějiny, s. 225-227.

¹⁰¹ V. Vaněček, Dějiny, s. 203.

¹⁰² J. Francek, Velké dějiny, s. 218-221.

ženy, šlo o znásilnění a pachatel měl být sťat.¹⁰³ Pokud došlo na soud, což se dělo až ve chvíli, kdy se na údajné panně nebo vdově začaly objevovat známky těhotenství, mohly se tyto ženy bránit tvrzením, že k stykům s muži byly donuceny násilím nebo že svolily kvůli příslibu manželství.¹⁰⁴ Poškozená žena se měla bránit křikem, který měl přivolat pomoc. Pokud by nekřičela, dávala by najevo souhlas se skutkem a mohla být souzena jako smilnice. V případě, že by na ženino volání nikdo nereagoval, měla ihned, jak to bylo možné, ukázat lidem místo a důkazy násilného činu. Za důkaz bylo považováno roztrhané šatstvo nebo krev.¹⁰⁵ Některé ženy obviněné ze smilstva nebo cizoložství se hájily tím, že obvinily muže ze znásilnění. Jiné ženy se bránily tvrzením, že jim muž slíbil sňatek, a proto k činu svolily. V takovém případě se konšelé snažili přimět daný pár ke vstupu do manželství, čímž zasahovali do kompetencí konzistorních soudů a manželství mohlo být rozvedeno.¹⁰⁶

3. 2. Delikty proti zdraví a životu

3. 2. 1. Vražda

Vražda či mord, jinak také homicidium, je provinění proti životu druhého člověka.¹⁰⁷

Práva městská se podrobně věnují rozdílu mezi vraždou a zabitím. Zákon rozlišuje mezi vraždou cizího člověka, která se nazývá homicidium, a vraždou spáchanou na příbuzných nebo přátelích, kterou Koldín nazývá parricidium.¹⁰⁸ Za vraždu je považováno jednání z hněvu nebo v hádce.¹⁰⁹ Mord je vysvětlen jako usmrcení člověka, které pachatel využije k vlastnímu obohacení či úkladné zabití člověka, dále také pokud hostitel zabije svého hosta a opačně. Do klasifikace mordu spadá i úkladná vražda, travičství, provádění potratů, prodej jedů, otravování studní, čarodějnictví, které způsobí škodu lidem nebo dobytku.¹¹⁰ Za mord považují městská práva i nedokonaný skutek.¹¹¹ Trestem za mord by mělo podle zákoníku být smýkání koněm po ulici k popravišti, kde

¹⁰³ J. Jireček (ed.), Práva, čl. M. XXX, s. 308.

¹⁰⁴ J. Francek, Velké dějiny, s. 230.

¹⁰⁵ J. Jireček (ed.), Práva, čl. M. XXXII. s. 309.

¹⁰⁶ Jindřich Francek, Já jsem se dopustila, s. 43.

¹⁰⁷ J. Jireček (ed.), Práva, čl. N. XXVIII, s. 322. „Homicidium, vražda aneb mord, kterýž se vykonává mocí a skutkem, aneb trávením, a rozličnými kouzly.“

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 322,

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 323. „Vražedník vlastně slove ten, kterýž v půtce neboližto z hněvu, v sváru dle pomsty druhého zabíjí.“

¹¹⁰ Tamtéž, s. 323.

¹¹¹ Tamtéž, čl. N. XXIX, s. 323. „... za morděře počten býti má, kterýžby koho z ručnice bez příčiny postřelil, aneb, postřeliti chtěje.“

by měl být mordýř lámán kolem a do něj má být následně vpleten.¹¹² Koldín nezapomněl zmínit výchovný účinek takové popravy.¹¹³

Úmyslné zabití mělo být trestáno stětím a v tomto případě neměl být brán ohled na společenské postavení či pohlaví vraha.¹¹⁴ Oproti tomu se ponechávalo na úvaze soudců potrestání osob neplnoletých, postižených a nepřičetných. V těchto případech měla být dostačující pokuta, ale záviselo na závažnosti deliktu a přístupu obviněného.¹¹⁵ Trestné je také navádění k vraždě, nabízení peněžité odměny za vykonání vraždy. V takovém případě je na pachatele nahlíženo jako na mordýře a má být i takto potrestán.¹¹⁶

V právech městských je rozlišován skutek neúmyslného zabití. Na takovou situaci se nevztahují ustanovení o vraždě a bývá řešen peněžitou pokutou.¹¹⁷ Trestána byla také sebevražda, v právech jsou uváděny důvody, které k takovému jednání mohly vést (zoufalství, strach, starosti a zármutek)¹¹⁸. Důvodem k potrestání takového činu bylo jednak to, že pachatel ublížil vlastnímu tělu, ale i duši. Trestem bylo odepření křesťanského pohřbu a spálení těla katem za hranicemi města.¹¹⁹ Výjimku tvořili sebevrazi, kteří takový skutek spáchali v důsledku nemoci nebo nepřičetnosti.¹²⁰ Koldínův zákoník stanovuje povinnost vlastníka panství podezřelého z vraždy nebo mordu zadržet, o vazbě rozhodoval nejvyšší purkrabí. Stejně postupuje i v případě, kdy byl pachatelem šlechtic či měšťan a obětí mordu osoba poddaná – sedlák. Zajistit podezřelého má pán pozemků, kam poddaný příslušel, včetně zajištění vězení. Výjimka byla udělena, pokud podezřelý slíbil „pod ctí a věrou“, že se k soudu dostaví. Pokud nebylo možno podezřelého zajistit, byl k účasti na soudu obeslán. Je zde také možné nalézt pasáže o odškodnění pozůstalých, či pána zavražděného poddaného. Pokud nebyl

¹¹² Tamtéž, čl. N. XXX, s. 324.

¹¹³ Tamtéž, „... on pak (mordýř), jsa roztažen aneb vpleten do kola, má k hrůzi a k přestrašení jiných morděřův s týmž kolem vyzdvižen býti.“

¹¹⁴ Tamtéž, čl. N. XXXI, s. 324.

¹¹⁵ Tamtéž, čl. N. XXXI, s. 324.

¹¹⁶ Tamtéž, čl. N. XXXII, s. 325.

¹¹⁷ Tamtéž, čl. N. XLV, s. 330. „Kdož by ne z aumysla, než toliko z příhody člověka zabil, ten aneb vypověděním aneb peněžitou pokutau podle uvážení práva a hodnosti osoby zamordované ztrestán bud'. Nebo není vražedníkem ten, kdož, nechtě zabiti, avšak z příhody člověka zabí.“

¹¹⁸ Tamtéž, čl. O. I., s. 334 – 335.

¹¹⁹ Tamtéž, čl. O. I., s. 335.

¹²⁰ Tamtéž, čl. O. I., s. 335. „Avšak přísnost práva tohoto na ty se nevztahuje, kteřížby pro těžkost nemoci, zblázně se a o rozum i paměť přijdauce, v nětco takového skrže přátel nebo strážných svých nedbanlivost vešli.“

prokázán zlý úmysl pachatele, musel obžalovaný složit odškodnění ve výši minimálně 300 kop grošů českých, z čehož žena oběti dostala dvě třetiny a pán třetinu.¹²¹

3. 2. 2. Infanticidium

Infanticidium je označení pro záměrné přerušení těhotenství nebo zabití novorozeněte jeho vlastní matkou, v Čechách se užívalo spojení „zahubení neřádně nabytého plodu“.¹²² Ještě ve 14. století se v českých zemích řešila otázka, zda má být vražda novorozeněte trestně stíhána či nikoli.¹²³ Koldín už je konkrétní – uvádí totiž v městských právech následující: „*Zabíjí ta, kteráž plod z sebe vyháni, aneb týž plod jakým pak koli spůsobem v sobě udušuje a mrtví. Též, kteráž do záchodu, do studnice aneb jinám svůj plod mece a hází.*“¹²⁴ Trest za infanticidium bylo zahrabání zaživa, krutost trestu odrážela především skutečnost, že matka zabránila vraždou křtu dítěte, čímž byla jeho duše odsouzena k věčnému bloudění bez možnosti spásy.¹²⁵ Mezi odsouzenými ženami převládaly hlavně ty chudé, pro něž byla vražda nechtěného dítěte jediným možným řešením bezvýchodné situace. Hlavní roli hrál strach z hanby a výsměchu tehdejší společnosti společně s hmotným nedostatkem. Nemanželské děti se také potýkaly s celoživotním výsměchem a opovržením společnosti, v dospělosti měly omezené uplatnění a nemohly být přijaty např. do cechů.¹²⁶

Svou roli hrálo i prostředí, ve kterém žena žila. V městském prostředí vládla větší anonymita, a proto bylo možné nechtěné těhotenství snadněji skrýt. Naopak na vesnici to byl problém, protože se sousedé pravidelně stýkali, a mohli tudíž snadněji rozpoznat těhotenství dívek. To se mohlo stát při společném praní žen z vesnice, kdy bylo sledováno, zda mají dívky své prádlo potřísněné menstruační krví. Pokud si dívky byly vědomy svého těhotenství, půjčovaly si prádlo od svých přítelkyň, které procházely periodou, a praly ho společně se svým, aby nevzbudily podezření z těhotenství. Další lstí bylo vrstvení oblečení nebo předstíraná menstruace.¹²⁷ Pokud se ženám podařilo těhotenství skrýt a porodily, uchýlovaly se k různým lžím a výmluvám. Oblíbenou strategií žen viněných ze zločinu infanticidia bylo tvrzení, že šlo o nehodu, například, že

¹²¹ K. Malý, *Tři studie*, s. 101. Více v *Obnoveném zřízení zemském*, s. 536.

¹²² Daniela Tinková, *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, s. 313.

¹²³ J. Francek, *Zločinnost*, s. 164-165.

¹²⁴ J. Jireček, *Práva*, čl. N. XXXV, s. 326.

¹²⁵ D. Tinková, *Hřích*, s. 315.

¹²⁶ Jaroslav Dibelka, *Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva a cizoložství*, s. 68.

¹²⁷ D. Tinková, *Hřích*, s. 318.

dítě bylo v noci zalehnuto a udušeno. Od září roku 1605¹²⁸ bylo i toto považováno za zločin a matkám bylo nařízeno, aby do jednoho roku dítěte nesdílely s dítětem společné lůžko. Potrat či zabití novorozence bylo ale nutné ženě také dokázat, jinak nemohla být potrestána smrtí. Při vyšetřování vraždy dítěte byla podezřelá, pokud se nepřiznala dobrovolně, podrobena tortuře. Pokud se infanticidium neprokázalo, byla žena trestána za smilstvo, což obnášelo dva roky vězení a nucené práce.¹²⁹

Odhalení ženy se stávalo několika způsoby. Buď bylo nalezeno tělo dítěte, pohozené v lese, řece, studni, schované ve stodolách či pohozené prasatům (která, jak každá děvečka věděla, dokázala strávit úplně všechno).¹³⁰ Další variantou byli všímaví sousedé, kteří mohli takovou skutečnost nahlásit vrchnosti, netřeba dodávat, že se většinou jednalo o ženy-sousedky.¹³¹ Kromě podezření je nutné zločin i dokázat. Hlavní důkazy tedy poskytovala soudu sama obviněná žena, pokud se přiznala. Pokud ne, rychtář, který vedl vyšetřování, přizval porodní bábu, která ohledala tělo a byla schopná určit, zda porodila. Hlavními důkazy byly mléko v prsou, vzhled břicha a vnitřních orgánů. K ohledání se soud uchýloval ve velmi vážném podezření. Zároveň bylo ohledáno tělíčko dítěte, zda bylo „došlé“ – za životaschopné se považovalo dítě narozené v 7. měsíci, ukazatelem byly také nehty a vlásky.¹³²

3. 3. Delikty proti vlastnictví

3. 3. 1. Krádeže

Články ošetřující činy zlodějů mohou být nalézány už ve Statutech Konráda Oty. Ve městech byla majetková kriminalita častá, a proto jí městské právo věnovalo velkou pozornost.¹³³ Koldín definuje krádež jako „*lstné dotýkání cizí věci mhovité, kteréž působí a děje se bez povolení pána té věci, k nabití jakéhožkoli zisku z požívání jeho.*“¹³⁴ Trestnost krádeže vyplývá hlavně z porušení božího přikázání „Nepokradeš!“.¹³⁵ Za

¹²⁸ Konání pražské synody, kterou svolal žádost papeže Klementa VIII. (1592-1605) pražský arcibiskup Zbyněk Berka z Dubé (1592-1606) v roce 1605, měla s odstupem zhruba čtyřiceti let uplatnit závěry Tridentského koncilu. Mimo jiné bylo projednáváno zavedení křestních, svatebních a pohřebních matrik, zřízení inventářů církevního jmění a knih osadních.

¹²⁹ Milena Lenderová, Božena Kopičková, Jana Burešová, Eduard Maur, Žena v českých zemích od středověku do 20. století, s. 571-573.

¹³⁰ Jindřich Francek, Zločin a trest v českých dějinách, s. 181.

¹³¹ M. Lenderová, Žena, s. 573.

¹³² D. Tinková, Hřích, s. 317.

¹³³ J. Francek, Velké dějiny, s. 171. Hlavně J. Jireček, Práva, čl. P. I. – P. XXI.

¹³⁴ J. Jireček (ed.), Práva, čl. P. I., s. 345.

¹³⁵ Tamtéž, čl. P. I.

krádež je stanoven trest smrti oběšením nebo lámání kolem, a zároveň ztráta cti.¹³⁶ O čest zloděj přichází i v případě, že se s poškozeným mimosoudně vyrovná a ukradené věci vrátí.¹³⁷ Rozlišuje dva druhy krádeže, a to zjevnou, kdy byl pachatel zadržen nebo se u něj ukradená věc našla, a tajnou krádež - zloděj byl z deliktu usvědčen díky výpovědím svědků.¹³⁸ Základními podmínkami právní způsobilosti byly osobní svoboda, přičetnost, věk a zachovalost cti. Věková hranice byla rozlišována podle příslušnosti ke stavu, pro sledované období (od roku 1549) je to u šlechticů 20 let, měšťanů 18 let a u dívek je hranice 15 let.¹³⁹ U Koldína je taková diferenciacie také patrná, ovšem věk dělí jinak – u žen 15 let, u mužů 18 let. Pachatelé krádeží, kteří ještě nedosáhli tohoto věku, prý nemají zdravý rozum, který by jim dovoľoval rozlišit mezi dobrým a zlým a mají být potrestáni jinak než trestem smrti.¹⁴⁰ Stejný trest jako zloděje nemine ani spolupachatele krádeže, jako byli překupníci a přechovávači. Už Vladislavské zřízení zemské stanovilo, že nikdo nesmí kupovat kradené věci, před soudem potom musel dokázat, že nevěděl, že šlo o kradené věci.¹⁴¹ Stejně se k problematice spolupachatelství staví i městský zákoník, podle něhož měli být stíháni jako zloději všichni, kteří zloději pomáhali radou či skutkem, přijímali vědomě kradené věci, poskytovali hledaným úkryt a dávali výstrahu.¹⁴² Pokud se zaměříme na drobné zloděje, určitě bylo jejich nejoblíbenějším působištěm tržiště, zvláště potom výroční trhy, známé jako jarmarky. Přestože se zde pohyboval rychtář s biřici, docházelo k mnoha krádežím. Přítomnost mnoha řemeslníků kupců i zákazníků zaručovalo zlodějů poměrně jednoduchý výdělek. Hlavní ale je, že zde mohli být zaučováni i další zlodějíčci.¹⁴³

Těžší bylo definovat loupež. Typické pro loupež bylo její provedení na veřejném místě, hlavně na silnici. V Čechách v 15. a 16. století loupežnictví vzkvétalo, často bylo také spojeno s vraždami, Koldín pro takové provinilce požaduje trest smrti vpletením do kola, který byl zostřen smýkáním koňmi k popravišti.¹⁴⁴ V čele loupeživé bandy stál obyčejně hejtman, který skupinu organizoval, jeho družina zahrnovala většinou i ženy,

¹³⁶ J. Francek, *Zločinnost*, s. 172.

¹³⁷ J. Jireček, *Práva*, čl. P XII, s. 349.

¹³⁸ *Tamtéž*, čl. P. III., s. 346.

¹³⁹ K. Malý, *Dějiny*, s. 103-104.

¹⁴⁰ J. Jireček (ed.), *Práva*, čl. P. XIV, s. 349.

¹⁴¹ J. Francek, *Velké dějiny*, s. 172.

¹⁴² J. Jireček (ed.), *Práva*, čl. P. V., s. 346-347.

¹⁴³ *Tamtéž*, s. 177.

¹⁴⁴ J. Jireček (ed.), *Práva*, čl. N. XXX-XXXI, s. 324.

kteří s nimi žily jako partnerky a podílely se i na trestné činnosti. Nejčastějším cílem loupežníků byli zámožní kupci a formani, kteří dostávali za přepravu věcí zapláceno od majitelů, ale i radnice, kostely a méně často šlechtická sídla. Z takovýchto lupů jim plynuly mnohem větší zisky než z obyčejných silničních loupeží, u kterých nebylo ani zdaleka jisté, že oběť má u sebe větší množství peněz, ze kterého by mohla skupina delší dobu žít.¹⁴⁵

3. 3. 2. Žhářství

Strach z ohně byl v raném novověku veliký z několika důvodů. Města a vesnice byly vybudovány převážně ze dřeva, na ulicích byly skladovány hořlavé materiály jako dřevo a sláma, pokud byly vybudovány kamenné budovy, stejně měly šindelové střechy. Oheň mohl snadno zničit celé město či vesnici a zmařit mnoho lidských životů. Na ochranu proti požárům myslí vrchnostenské instrukce, kde se zakazuje manipulace s otevřeným ohněm v chlévech a stodolách, dále nařizují pravidelné kontroly komínů a kamen a vlastnictví potřebných protipožárních nástrojů.¹⁴⁶

Koldín ve svém zákoníku uvádí, že žhářství nebo také pálení (incendium), je čin úmyslný a špatný a jako trest stanovuje upálení.¹⁴⁷ Žhář je vykreslen jako člověk, který podle cizího návodu, hněvu, nenávisti nebo za finanční úplatu zakládá oheň a tím lidem škodí.¹⁴⁸ Práva městská rozlišují mezi úmyslným žhářstvím, zapálením z nedbalosti a požárem způsobeným vyšší mocí. Rozhodující byl úmysl pachatele požár založit, což znamená, že ke spáchání deliktu nebylo nutné čin dokonat, ale stejným prohřeškem bylo i vyhrožování žhářství nebo příprava k založení ohně.¹⁴⁹ Pokud už k požáru došlo, měli všichni obyvatelé povinnost pomáhat při jeho likvidaci a také sobě vzájemně.¹⁵⁰ Pro obyvatele města bylo žádoucí, aby byl případný požár rychle uhašen, proto zákoník myslel i na potrestání lidí, kteří pomáhat nechtěli, prováděli výtržnosti nebo rabovali. Takoví měli také skončit na popravišti, v lepším případě byli potrestáni na místě či zavřeni do vězení.¹⁵¹

¹⁴⁵ J. Francek, *Velké dějiny*, s. 185-186.

¹⁴⁶ *Tamtéž*, s. 201.

¹⁴⁷ J. Jireček (ed.), *čl. O. XIV*, s. 339.

¹⁴⁸ *Tamtéž*, *čl. O. XIV-XVI*, s. 339-340.

¹⁴⁹ K. Malý, *Tři studie*, s. 38.

¹⁵⁰ J. Jireček (ed.), *Práva*, *čl. O. XX*, s. 342.

¹⁵¹ *Tamtéž*, *čl. O. XXI-XXII*, s. 342.

3. 4. Delikty proti bezpečnosti a veřejnému pořádku

Nebo také *vis privata*, je výtržnost konaná v cizím domě za účelem uškodit majiteli jak fyzicky, tak finančně.¹⁵²

Výtržnost bylo podle Koldína vykonání zlého úmyslu bez příčiny, potrestání měli plně ve svých rukách soudci.¹⁵³ Řadí sem útok na cizí majetek, bezdůvodné vytažení zbraně či bití bez prolítí krve (tzv. suché rány), bezdůvodné zranění (zsekání) jakoukoli zbraní, sražení z koně, napadení posla spojené s krádeží a otevřením převážených dokumentů, vyhrožování či napadení protistrany v soudním procesu, užívání cizích pozemků bez potřebného oprávnění.¹⁵⁴

Výboj je specifikován jako útok „*na dům aneb jiné obydlí druhého zbrojně s ručnicí, s kuší, s mečem aneb s jakoužkoli jinou zbraní, k aurazu lidskému se vztahující, útok z všetečnosti a z nějaké své drzosti učinil, dvěře na někoho mocí vyrazil, a v tom takovém svém nepořádném předsevzetí vůli nad hospodářem téhož domu aneb čeládkou jeho provedl, na něho zavřeného mocí se dobýval, aneb, vskoče nenadále s braní do domu, hospodáře a čeládku jeho rval, bil, poličkoval, sekal, mordoval a svou vůli jak pakkoli provozoval, ..., ten pokutau hradla ztracení, ..., ztrestán bud*“.¹⁵⁵ V dalším výkladu deliktu výboje lze najít výjimky, kdy nebylo možné vníkat jako výboj. Tato situace nastala v okamžiku, kdy pachatel vnikl do nezamčeného domu, přestože došlo ke zranění další osoby, pokud šel manžel pro svou ženu, která se utekla schovat k příbuzným nebo ve chvíli, kdy se rodiče domáhali ke vstupu za svými dětmi.¹⁵⁶

3. 5. Delikty proti oficiální ideologii

3. 5. 1. Čarodějnictví

Delikt čarodějnictví se řadí mezi prohřešky proti ideologickým základům státu, jeho podstatou bylo provozování škodlivé magie, z tohoto důvodu se o něm dočítáme i v zemském právu, kde je pro něj stanoven trest pro muže upálení a stětí, pro ženy

¹⁵² Tamtéž, čl. N XVIII, s. 320. „Kdo na cizí grunty přišel, ..., škodu učinil na čemžkoli, ještoby těch gruntův v držení, v užívání, ani pánem nebyl.“

¹⁵³ O. Hladík, Kriminalita, s. 162.

¹⁵⁴ J. Jireček, Zřízení, čl. N. XVIII. – N. XXIV., s. 320 – 321.

¹⁵⁵ Tamtéž, čl. N. XI., s. 318 – 319.

¹⁵⁶ Tamtéž, čl. N. XIII. – XIV, s. 318 – 319.

zahrabání za živa nebo upálení.¹⁵⁷ Hlavním obdobím honu na čarodějnice byla léta 1560 – 1630, spadá sem 99% známých případů honů na čarodějnice. Za kolébku čarodějnictví bývá považováno savojské vévodství, hlavně oblasti kolem Ženevského jezera a Piemontu. Zde vznikla definice deliktu čarodějnictví spolu s nezbytnými detaily, jako je praktikování škodlivých kouzel, pakt s ďáblem, pohlavní styk s demony a pravidelné lety na čarodějnické sabaty. Nejznámější a nejpoužívanější příručkou k lovu čarodějnic bylo *Malleus maleficarum* z roku 1487, jehož autorem byl dominikánský inkvizitor Heinrich Kramer – *Institoris*.¹⁵⁸ V úvodu tohoto spisu byl otištěn reskript papeže Inocence VIII. *Summis desiderantes affectibus* z roku 1484, který je dnes považován za hlavní podnět k masovým čarodějnickým procesům. Vydání papežského reskriptu vycházelo z iniciativy samotného *Institoris*, jenž se rovněž podílel na jeho formulaci. *Institoris* ho zde otiskl, aby ideově podpořil pronásledování čarodějnic.¹⁵⁹ V Čechách se čarodějnictví vyskytovalo nejčastěji ve spojitosti s dalšími delikty – proti majetku, životu a zdraví. V praxi se jednalo a touhu po vyšším majetku či naopak zruinování majetku protivníka, o zvýšení počtu a zlepšení kondice koní nebo dobytka, k čarování se uchýlovali i lidé, kteří chtěli získat a udržet lásku. Pokud nebylo usilováno o lidský život (travičství, potraty), dostávali obvinění poměrně mírné tresty, protože soudy shledávaly takové počínání jako praktikování babských pověr.¹⁶⁰ Mnohokrát se ovšem stalo, že se proces s „čarodějnicemi“ změnil v soud za travičství, protože ženy ve snaze získat lásku muže, ho otrávil.¹⁶¹

Hlavním rysem honu na čarodějnice byla kolektivnost, kdy se jedna část obyvatel města či vesnice spikne proti neoblíbeným obyvatelům, většinou ženám. Z toho můžeme vydedukovat, že za velké procesy si může společnost sama, protože sama dávala podnět k prošetření podezřelých. Procesy přesně odrážely dobové cítění, strach, sociální a ekonomické krize. Bylo nutné hledat viníka. Je tedy jasné, že ženy, které nezapadaly do ideálního obrazu společnosti (hádavé, staré, agresivní) byly ideálním obětním beránkem, stejně jako ty, které se věnovaly léčitelsví a dokázaly pomoci lidem i zvířatům.¹⁶²

¹⁵⁷ Tamtéž, čl. C XLVII, s. 106.

¹⁵⁸ Jindřich Francek, *Čarodějnické příběhy*, s. 12-13.

¹⁵⁹ Ve starších publikacích je tento reskript uváděn jako bula. Nejnovější poznatky toto tvrzení vyvrátily. J. Francek, *Čarodějnické příběhy*, s. 12.

¹⁶⁰ Týž, *Velké dějiny*, s. 109.

¹⁶¹ M. Lenderová, B. Kopiczková, J. Buršová, E. Maur, *Žena*, s. 562.

¹⁶² Tamtéž, s. 563.

Při vyšetřování údajných čarodějnic se hojně používalo útrpného výslechu. Dále soudci hledali tzv. ďáblovu znamení, za které mohla být považována kdejaká kosmetická vada (bradavice, jizva, piha, mateřské znaménko). Věřilo se, že taková znamení bývá způsobeno ďáblovým drápem na znamení uzavření smlouvy s ním. Při nálezů kat znaménko propíchoval, a pokud se neobjevila krev a místo nebylo citlivé, bylo soudcům jasné, že je obžalovaná čarodějnice. V této části vyšetřování se často podvádělo, používání dutých jehel nebylo nijak neobvyklé či naopak ostrých jehel nebylo neobvyklou praxí.¹⁶³ První doklad o používání tortury u městských soudů v souvislosti s vyšetřováním čarodějnic se objevuje od poloviny 15. století.¹⁶⁴

¹⁶³ J. Francek, *Velké dějiny*, s. 115.

¹⁶⁴ Týž, *Čarodějnické příběhy*, s. 11.

4. Analýza trestných činů

Zkoumaný pramen je souhrn korespondence mezi hejtmanem, purkmistrem a radou města v Českém Krumlově týkající se vražd na panství Český Krumlov.¹⁶⁵ Díky dochované korespondenci zjišťujeme, že městský hrdelní soud plnil funkci vyšetřovacího aparátu, který byl podřízen vrchnostenské kanceláři. V těchto listinách lze dohledat zápisy o jednotlivých případech, které obsahují žaloby pozůstalých a přátel obětí, tzv. původ, dále výpověď pachatele, který se tímto způsobem snažil bránit a očistit proti nařčení z vraždy, tzv. odpor. Záznamy obsahují rozhodnutí o trestu, který nebývá přesně specifikován, nicméně podle zákoníku platného ve sledovaném období je jasné, že se jednalo o trest smrti. Případy jsou rozděleny a chronologicky řazeny za sebou, uloženy jsou ve dvou kartonech pod signaturou CII 3b 2841, kartony 275 a 276. Valná většina je psaná česky, dalším použitým jazykem je němčina. Korespondence je psaná na papíru a zachovává formální diplomatické znaky, tudíž každý list nese adresu na vnější straně spolu s uzávěrkou, kterou je v tomto případě menší pečeť, která se nachází kolmo k textu, uvnitř následuje intitulace / oslovení. Dále vlastní text, který se v těchto konkrétních případech týká řešených soudních pří, korespondence je zakončena datací a podpisem.

Ve zkoumaných archiváliích nalézáme popis případu – jméno zabitého, jméno podezřelého, okolnosti případu, které jsou už známé. Následuje samotná obžaloba, tedy *puovod*, ve kterém pozůstalí (manželka nebo děti, dále také přátelé zabitého žalují podezřelého) a dožadují se spravedlnosti, dále v soudní při vystupují spíše pasivně, čekají na rozsudek. V korespondenci jsou zmiňováni na začátku každého dopisu, jinak jim nebývá ponechán prostor ve výpovědi, pokud nebyli přímým účastníkem události. Podobný případ se udál roku 1560, kdy došlo ke zranění rychtáře Koňaty, který na následky svého zranění zemřel. Předtím ale stihl hovořit s několika svědky, jejichž výpovědi máme k dispozici. Jako pachatele označil Vávru Duškovíc a jeho syna. S největší pravděpodobností mezi nimi došlo k potyčce, která vyústila v útok kamenem, kterým byl nebožtík zasažen do hlavy a po několika málo dnech zemřel.¹⁶⁶ Není jasné, zda se svědectví umírajícího zdálo městské radě dostatečné, realita je ovšem taková, že oba obvinění byli nakonec zproštěni viny.

Pomocníkem při vyšetřování závažnějších deliktů byla tortura. Z dochovaných pramenů se dá vyrozumět, že v případech vyšetřování vraždy byla tortura jednou navržena, ale už nešlo vyrozumět, zda byla i praktikována, a jednou opravdu nařízena a praktikována. Takový osud potkal poddaného Petra Smrtku z Řepešína, obviněného z vraždy Jakuba Pírky, kterému rozsekl hlavu kordem. V korespondenci k jeho případu se nachází návrh na provedení tortury (*„ma byt k prawu autrpnemu dan aby przed nami se dobrowolnie*

¹⁶⁵ V korespondenci je vždy uvedeno slovo *mord*, nikoli *vražda*. Jak bylo popsáno v předchozích kapitolách, dobová právní norma rozeznávala rozdíl mezi těmito dvěma pojmy, přesto s nimi úředníci v kancelářích zacházeli ledabyle a zaměňovali je.

¹⁶⁶ Výpověď Bíny ze Strážkovic: *„Koniata neboszti poslal ke mnie, abych k niemu przissel, a potom rzekl ke mnie takto: Kdyby nieyaka zialoba przissla, aby prawdu poviediel, zie na ten kamen umieram a zie by mi ta rana tak welmi usskodila.“* Rok 1560, SOkA Český Krumlov, sign. CII3b, kart. 276.

prziznal“). K případu této vraždy se nepodařilo dohledat dostatek svědků a ve výpovědích obžalovaného se nacházelo mnoho nesrovnalostí, díky kterým soudci nabyli dojmu, že před soudem lže. Detailu z trpného výslechu u jeho i jiných případů chybí, ale pokud byla tortura uložena, je to v korespondenci zmíněno. Petr Smutek se evidentně na mučidlech přiznal a byl hrdelním soudem odsouzen ke ztrátě hrdla mečem. Detaily jako zápisy z trpného výslechu bohužel nejsou součástí korespondence.¹⁶⁷

Partnerem v řešení dvou případů vraždy byli krumlovským úředníkům radní Českých Budějovic. K takové kooperaci došlo roku 1579 v případě vladky Ambrože, který zavraždil Fesla z Českých Budějovic. Budějovičtí radní žádali vydání Ambrože k soudu do jejich města dvakrát a to v letech 1578 a 1579, což krumlovští odmítali a docházelo k průtahům. Budějovičtí si dokonce stěžovali na krumlovskou městskou radu u apelačního soudu, ale vyhověno jim nebylo a soud nakonec proběhl v Českém Krumlově. Příklad skončil tak, že Ambrož byl odsouzen k zaplacení peněžité pokuty pozůstalým, kteří na svoji spravedlnost čekali přes dva roky.¹⁶⁸ Dalším případem, kde bylo projednávání soudu ztíženo hraničním sporem českokrumlovských s Českými Budějovicemi, byl případ vraždy Antonína Holinky z Nežetic, který byl proboden v hospodské rvačce Šimonem Hoškem. V následné komunikaci mezi radou města Krumlova a České Budějovice byla řešena pouze otázka poddanské příslušnosti oběti, která odsunula do pozadí samotné vyšetření vraždy. Do celého sporu zasáhl i apelační soud v Praze, který konstatoval, že oběť nenáležela pod purkmistra a radu Českých Budějovic.¹⁶⁹ Spor se nakonec vlekl osm let a z dochovaných dopisů není jasné, zda soud dospěl k nějakému závěru a zda byl vrah potrestán. Posledním případem, ve kterém hrálo svoji roli město České Budějovice, je případ vraždy Filipa z Vrábče, kterého zabil neusedlý sklenář Linhart, pracující ve smaltovně v Českých Budějovicích. Žaloval otec oběti, který požadoval spravedlnost pro svoji snachu a vnoučata. Útok na Filipa byl poměrně brutální – Linhart ho zbil a nakonec na něj vzal ještě i sekeru. Ve své výpovědi vše přiznal, poměrně podrobně celou situaci i popsal. Z Vrábče následně utekl do Budějovic, kde se chvíli schovával, načež byl zatčen a odvezen k soudu do Krumlova, kde byl odsouzen ke ztrátě hrdla.¹⁷⁰

K nejčastějším zabitím docházelo v důsledku hospodských rvaček. Z výpovědí svědků je jasné, že šlo o reakci na nějakou urážku nebo posměšek. V takových chvílích docházelo k celkem rychlému řešení situace, právě většinou fyzickým napadením, kdy si útokem uražený mohl vydobýt zpět svou čest. K podobnému případu došlo například roku 1561, kdy Kašpar z Kaplice zabil v hospodské rvačce Fejtla Lívu. Druhý zmiňovaný Kašpara napadl kvůli údajné urážce na cti. Kašpar se ovšem před soudem dokázal obhájit a byl zproštěn obvinění, protože prokázal, že šlo o sebeobranu, což se mu podařilo i díky mnoha svědkům, kteří byli zrovna přítomni. Druhým a posledním

¹⁶⁷ SOKA Český Krumlov, sign. CII3b, kart. 276.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ „... zie on Ssimon Hrossek na zialobu Ssimona Holinkyodpowidati jest powinnen, protozie on nebozstik Antoniin syn Ssimona Holinky poddany purkmistry a konsseluow Budieyowskych nebyl.“ SOKA Český Krumlov, sign. CII 3b, kart. 275.

¹⁷⁰ SOKA Český Krumlov, sign. CII 3b, kart. 275.

případem zproštění viny obžalovaného je případ vraždy Augustýna ze vsi Mojné. Žalobu tehdy podávala pozůstalá vdova Marta. Její muž Augustýn byl napaden bratry Bartošem a Bláhou, první jmenovaný ho udeřil sekerou a Augustýn zůstal na místě mrtvý. Událost vidělo mnoho svědků, kteří dosvědčili, že hlavním viníkem je Bartoš, jeho bratr se podle všeho spíše snažil situaci uklidnit. Nakonec se Bartoš přiznal a byl odsouzen k trestu smrti, jeho bratr Bláha byl zproštěn viny a propuštěn z vězení.¹⁷¹

Ze všech případů projednávaných vražd v průběhu 17. století vystupují do popředí pouze dva případy – mordu (vražda byla promyšlena a oběť po smrti okradena) a vraždy. Jedná se o případ vraždy truhláře Jiřího, kterého zabil jistý Vít a to roku 1672. Podle výpovědi obžalovaného se nepohodli kvůli penězům za nspecifikovanou službu, kterou pro něj Vít vykonal. Na oběť si počkal, když se vracela z hospody, přepadl ji, kamenem ji tloukl do hlavy, a když Jiří upadl do bezvědomí, okradl ho a nechal ležet. Za zločin byl odsouzen ke ztrátě hrdla, ale způsob popravky není ani zde specifikován. Podle Koldínova zákoníku si můžeme ověřit, že za tento typ vraždy, která je dobovou terminologií přímo nazývána mord, následovala s největší pravděpodobností smrt provazem. Dalším provinilcem, jehož případ byl složitější, byl Řehoř ze vsi Doly. Ten byl roku 1616 usvědčen z vraždy manžela jisté Doroty. Tím ale celý případ nekončil, protože se během vyšetřování ukázalo, že Dorota byla delší dobu jeho milenkou, takže k celému případu vraždy se přidalo i vyšetřování cizoložství. Řehoř byl potrestán smrtí, o osudu vdovy Doroty se v archiváliích nepíše.¹⁷²

Zajímavým faktorem všech prošetřovaných kauz je zbraň, která byla použita k útoku. Vzhledem k tomu, že se až na jeden případ, který byl uveden výše, se jednalo o náhodné konflikty, byly používány předměty, které byly běžnou součástí oděvu novověkého člověka nebo domácnosti (kord, nůž, sekera, hole) nebo náčiní, které se vyskytovalo v okolí konfliktů (kamen či větev). Vrchnost města si nejspíše byla vědoma rizik, která vyplývala z držení těchto zbraní, proto se snažila omezit jejich držení. Opakovaně požadoval hejtman na městské radě, aby zakázala mužům nosit zbraně (první takové ustanovení se objevilo v rychtářských instrukcích na počátku 50. let 16. století, znova bylo projednáváno roku 1574 v souvislosti s vážným zraněním jednoho zaměstnance Rožmberků).¹⁷³ Tato opatření bohužel nevedla k žádnému zlepšení, protože mezi léty 1574 a 1601 je zdokumentováno 20 případů vražd, z nichž naprostá většina (16 případů), jsou právě vraždy v potyčce za užití zbraní, které neměli poddaní nosit při sobě. V ostatních 4 případech se jednalo jednou o infanticidium (případ Mandaleny z roku 1601, zapírala, výslech na mučidlech, kde se přiznala, původně měla být zahrabána za živa a probodena kulem, ovšem vrchnost trest zmírnila na stětí).¹⁷⁴ Další případy, které se lišily, byly případy loupežných vražd. První se udál roku 1595, když neusedlý Mertl napadl na silnici chodce, zabil a okradl ho. V jeho složce se nachází

¹⁷¹ „... zie jest Bartoss nebozstika Augustyna sekyrkhou uhodil se priznal, czoz i swiedkove wyswiedzuzgi, ... ani aby kdo jiny mimo niego Bartosse tiem mordem vinen byti gmiel.“ SOKA Český Krumlov, sign. CII3b 276.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ V. Bůžek, Dvory, s. 232.

¹⁷⁴ SOKA Český Krumlov, CII 3b 276.

návrhy rozsudku, ale konkrétní rozhodnutí chybí.¹⁷⁵ Zbývající případy, které nezapadají do uvedeného rámce vražd, jsou procesy s Janem Vladykou a Matějem Ventrichem. Oba byly řešeny roku 1596, jednalo se o zloděje a loupežníky. Případ Ventricha je významný z dalšího důvodu a to je způsob popravy - byl popraven zostřeným způsobem: původní rozsudek zněl smýkání s následným lámáním kolem, nakonec bylo rozhodnuto o popravě rozčtvrcením s následným pověšením částí těla na šibenici.¹⁷⁶ Jan Vladyka byl za své činy také popraven, ale rozsudek s přesným zněním trestu smrti chybí.

Dochovaná korespondence představuje i vzhled do tehdejšího způsobu výslechu. Po zadržení podezřelého a jeho převezení do šatlavy přišla na řadu série výslechů jak obžalovaného, tak svědků. Svědkové učinili výpovědi, ve kterých popisovali situaci a průběh mordu. Pokud se svědkové shodli, nebylo dál co řešit a obžalovaný výtržník byl odsouzen. Následuje *odpor*, obhajoba obviněného a svědecké výpovědi. Každá výpověď začíná jménem, místem bydliště a je uveden i věk svědka. U všech výpovědí je připojena přísaha.¹⁷⁷ Podle svědeckých výpovědí se dá usuzovat, že se svědkové snažili vypovídat pravdivě a zodpovědně, do posledního detailu, který si byli schopni vybavit. Opomenut nebyl čas, kdy k incidentu došlo, místo, ostatní zúčastnění byli jmenováni a později vyzváni, aby svědčili. Pokud nebyli svědci přítomní přímo u incidentu, bylo obtížné vinu dokázat.

Typické pro člověka obviněného ze zločinu jsou obranné strategie. Ty vycházejí z jednoduchého principu – zachránit si vlastní život. Platný zákon ukládal za vraždu či mord trest smrti, kterému se chtěli obžalovaní vyhnout. Pokud se našel dostatek svědků, kteří celou situaci viděli a svědčili, neměl obžalovaný šanci trestu uniknout. Pokud ovšem výpovědi svědků a obžalovaného byly protichůdné, nepřesné nebo nevěrohodné, docházelo na trpný výslech. Mohla nastat i varianta, že obžalovaný trpný výslech přestál, nepřiznal se a byl shledán nevinným. To se ale stávalo velmi zřídka. Proto se obžalovaní snažili tvrdit, že šlo o nutnou sebeobranu. Ve zkoumaných zápisech je možné doložit případ, kdy se tuto okolnost skutečně podařilo prokázat, a pachatel byl propuštěn na svobodu (což by bylo zcela v souladu s Koldínovým zákoníkem) nebo mu byl uložen podmíněný trest. Tak se stalo roku 1593 v případě vraždy Havla Slováčka. Obviněný Martin Koranda u soudu prokázal, že šlo o nutnou sebeobranu, když ho opilý Havel napadl. Dostal podmíněný trest a musel vdově finančně nahradit její ztrátu.¹⁷⁸ Strategie typu lhaní, zapírání či svádění viny za trestný čin se v korespondenci nevyskytovaly, u šetřených případů byl buď dostatek svědků, nebo si obvinění dobře uvědomovali, že trápení torturou nepřestojí a stejně se přiznají.

¹⁷⁵ SOKA Český Krumlov, CII 3b, 276.

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ „... przilozil dva prsty na krzizi a uczinil przisahu podle prawa a swiedzil takto.“ Citace převzata z případu vraždy Martina Derczingara, vrahem byl shledán Pavel Drozd z Besednice, soud jej uznal vinným, nicméně rozsudek v korespondenci k jeho případu chybí, rok 1589, SOKA Český Krumlov, sign. CII3b 276.

¹⁷⁸ SOKA Český Krumlov, sign. CII 3b 276.

Důležité je také zamyslet se nad jednotlivými obžalovanými. Na průniku všech prostudovaných případů je možné zjistit, že se jednalo o poddané, závislé na své vrchnosti. Vrchnost jim jednak poskytovala určitou ochranu vyplývající z příslušnosti k jejich majetku, ale zároveň určovala normy a trestala jejich překročení. Všechny projednávané případy se týkaly poddaných pocházejících z nižších vrstev (kde výjimku tvořil pouze vladyka Ambrož, viz výše). Lidé žijící na vesnicích se vzájemně znali, a tím pádem také kontrolovali, pokud do vsi nebo jejího okolí dorazil někdo cizí, obyvatelům to z valné většiny neuniklo. Když došlo k šarvátce nebo napadení, nebyl problém identifikovat pachatele, pokud to byl některý ze sousedů. V případech, že se jednalo o obyvatele jiné vesnice, všímavost obyvatel vesnice mohla vést k rychlejšímu zatčení podezřelého a vyšetření celého případu. Otázka „Proč se dostali do takové situace?“ je také zcela na místě. Z dnešního pohledu je nepředstavitelné, že by jeden člověk zabil druhého kvůli urážce nebo ironickému přípitku, ale v raném novověku to byla bohužel běžná praxe v případech urážky na cti. Bylo potom na uraženém, jestli se rozhodl svoji čest bránit a také jak důkladně. Následný trest ve formě exekuce měl mít odstrašující efekt, nesl v sobě varování co se stane, když nedodržíte dané normy.

5. Závěr

Předkládaná práce se věnovala rozboru vražd na krumlovském panství v polovině 16. a v 17. století. Zkoumané prameny jsou výsledkem činnosti městského soudu a rady města Český Krumlov a jsou uloženy ve Státním okresním archivu Český Krumlov. Samotné archiválie odhalily cenné materiály o fungování městského hrdelního soudu, jehož činnost byla podřízena vrchnostenské kanceláři. Díky zmíněné korespondenci můžeme sledovat průběh soudních pří, jejich aktéry, nařízené tresty. Obsah těchto písemností do jisté míry umožňuje nahlédnout do myšlení novověkého člověka, částečně pochopit pohnutky, které ho vedly k tomu, že zabil jiného člověka, ale i jeho mentalitu a každodennost. Svědkové zase pomohli odhalit okolnosti deliktu, co mu předcházelo a průběh. Analyzované prameny také ukázaly, z jakých vrstev obyvatelstva pachatelé pocházeli – jednalo se o venkovské obyvatelstvo.

Sami obžalovaní sice vypovídali také, ale stále měli větší prostor svědkové. Vraždu jako takovou žádný z obviněných neplánoval (pokud pomineme výše zmíněnou loupežnickou skupinu tzv. Ventricha), ale bohužel se díky shodě okolností stalo a vrah musel nést následky. Nedá se říct, že by v některých obdobích roku bylo vražd významně více či méně, na takové tvrzení není pramenná základna dostatečně rozsáhlá. Vražda nebyla v novověké společnosti tolerována, stejně jako není tolerována ani dnes, proto se tomuto přestupku proti životu celkem rozsáhle věnují všechny vydané právní řády, ve kterých se citelná snaha o co nejpřesnější rozdělení typů vražd a trestů za ně. Díky rozboru pramene zjišťujeme, že se ve sledovaném období dopouštěli vražd pouze a výhradně muži, s tím, že obětí nebyla ani jedna žena.

Fungování úředního aparátu na panství bylo na velmi dobré úrovni, úředníci vedli zápisy a korespondenci pečlivě s důrazem na rychlé a správné vyřízení řešených pří, korespondence byla uchovávána, takže se do dnešních dní dochovala ve velmi dobrém stavu. Další zkoumání pramene je jistě možné, bádání by se dalo rozšířit pomocí evidenčních pramenů a záznamů o dalších druzích trestné činnosti, kterou je možné v archivu dohledat.

Zkoumané téma vede k zamyšlení se nad životním údělem novověkého člověka a nad situacemi, před které byl ve svém životě postaven a nucen je řešit, bohužel někdy velmi nešťastným způsobem.

6. Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny nevydané:

Státní okresní archiv Český Krumlov, Kriminabilia, sign. CII 3b 275 a 276.

Prameny vydané:

JIREČEK, Josef (ed.), *Práva městská království českého a markrabství Moravského spolu s krátkou jejich sumou od M. Pavla Krystyana z Koldína*, Praha 1876.

Literatura:

ADAMOVÁ, Karolina – SOUKUP, Ladislav, *Prameny k dějinám práva v českých zemích*, Plzeň 2010.

ADAMOVÁ, Karolina – RIEGROVÁ, Běla – SKŘEJPKOVÁ, Petra – SOUKUP, Ladislav – ŠOUŠA, Jiří, *Dějiny českého soudnictví do roku 1938*, Praha 2005.

BŮŽEK, Václav, *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, České Budějovice 1991 (= Opera historica 1).

BŮŽEK, Václav a kolektiv, *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

BŮŽEK, Václav a kolektiv, *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011.

BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef a kolektiv, *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997.

BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.

DIBELKA, Jaroslav, *Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva a cizoložství. Panství Třeboň na přelomu 17. a 18. století*, České Budějovice 2012 (=Monographia historica 12).

ČECHURA, Jaroslav, *Kriminalita a každodennost v raném novověku*, Praha 2008.

ČECHURA, Jaroslav, *Neklidný život obyčejné ženy. Johana Peřková (1703 – 1745)*, Praha 2015.

DÜLMEN, Richard van, *Divadlo hrůzy. Soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*, Praha 2001.

DÜLMEN, Richard van, *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích*, Praha 2003.

FRANCEK, Jindřich, *Velké dějiny zemí Koruny české. Zločinnost a bezpráví*, Praha 2011.

- FRANCEK, Jindřich, *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha 1999.
- GRULICH, Josef, *Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století*, České Budějovice 2008.
- HIML, Pavel, *Vrchnost a venkované v myšlení poddanské společnosti na českokrumlovském panství v 17. a 18. století*, In: Opera historica 5, České Budějovice 1996.
- KLABOUC, Jiří, *Staré české soudnictví (Jak se dříve soudívalo)*, Praha 1967.
- LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009.
- MALÝ, Karel, *České právo v minulosti*, Praha 1995.
- MALÝ, Karel a kolektiv, *Dějiny československého práva do roku 1945*, Praha 1997.
- MALÝ, Karel – SIVÁK, Florian, *Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do r. 1918*, Praha 1993,
- MATLAS, Pavel, *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddani?*, Praha 2011.
- PÁNEK, Jaroslav, *Vilém z Rožmberka: Politik smíru*, Praha 1998.
- PÁNEK, Jaroslav, *Petr Vok z Rožmberka: život renesančního kavalíra*, Praha 2010.
- PÁNEK, Jaroslav (ed.), *Česká města v 16. - 18. století*. Sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990, Praha 1991.
- PÁNEK, Jaroslav, *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. Výsledky, problémy a perspektivy studia*, Československý časopis historický 32 [82], 1984, s. 693-728.
- PETRÁŇ, Josef, *Dějiny hmotné kultury II. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995.
- PETRÁŇ, Josef, *Staroměstská exekuce*, Praha 1972.
- SVÁTEK, Josef, *K dějinám katů a poprav v Čechách*, in: *Obrazy z kulturních dějin českých II*, Praha 1891, s. 121-215.
- SVÁTEK, Josef, *Paměti katovské rodiny Mydlářů v Praze I-IV*, Praha 2005.
- VANĚČEK, Václav, *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, Praha 1970.
- VÁLKA, Josef, *Česká společnost v 15. - 18. století (Úvod do problematiky sociálních dějin pozdního feudalismu): I. Předbělohorská doba*. Praha 1972.

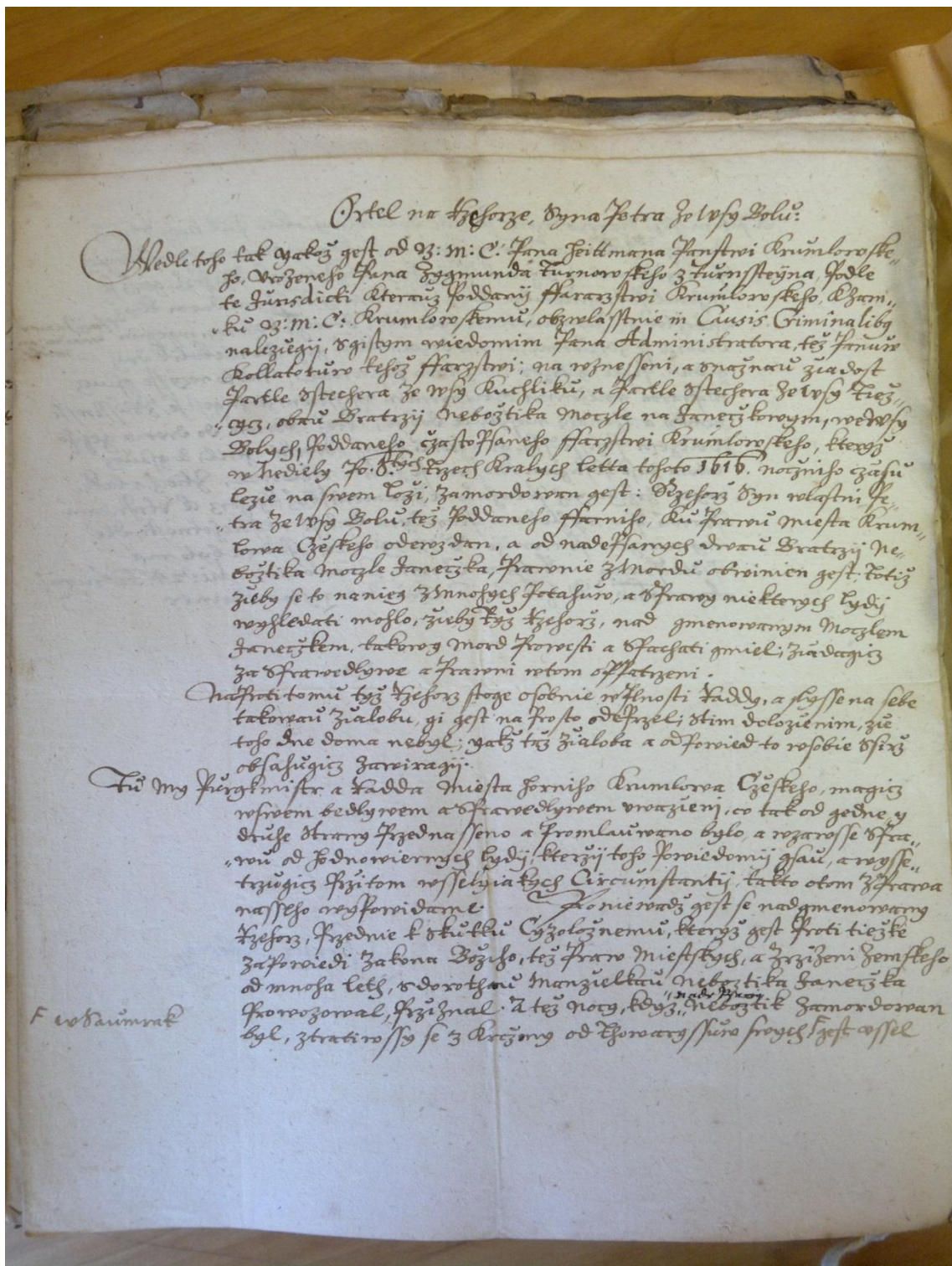
VÁLKA, Josef, *Česká společnost v 15. - 18. století (Úvod do problematiky sociálních dějin pozdního feudalismu): II. Bělohorská doba*. Praha 1983.

WOCEL, Jan Erazím, *Redakční poznámka k edici J. Ehrenbergera, Výpisky ze Smolné knihy města Solnice, ČČM 21, 1847*.

WINTER, Zikmund, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku*, Praha 1892.

ZDENĚK, Václav, *Dějiny král. appellačního soudu na Hradě Pražském, nyní vrchního soudu v Praze od roku 1548 – 1933. Z knihovny vrchního soudu v Praze*, Praha 1933.

7. Přílohy

Rozsudek nad vrahem a cizoložníkem Řehořem, rok 1616, SOkA Český Krumlov

